

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
HUMANITARINIS FAKULTETAS
LIETUVIŲ KALBOTYROS IR KOMUNIKACIJOS KATEDRA

Kristina Strigūnaitė

Studijų programos *Lietuvių filologija ir komunikacija* (specializacija – *ryšiai su visuomene*)
IV kurso studentė

**ANTANO STRAZDO „GIESMIŲ SVIETIŠKŲ IR ŠVENTŲ“
REDAGAVIMO IR PUBLIKAVIMO ISTORIJA**

Baigiamasis bakalauro darbas

Darbo vadovas
prof. dr. Bronius Maskuliūnas

Šiauliai, 2015

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
HUMANITARINIS FAKULTETAS
LIETUVIŲ KALBOTYROS IR KOMUNIKACIJOS KATEDRA

TVIRTINU

Katedros vedėja
doc. dr. Jolanta Vaskelienė

.....
(Parašas)

2015-.....-.....
(data)

ANTANO STRAZDO „GIESMIŲ SVIETIŠKŲ IR ŠVENTŲ“
REDAGAVIMO IR PUBLIKAVIMO ISTORIJA

Bakalauro darbas

Darbo autorius

.....
Vardas ir pavardė

Patvirtinu, kad šis darbas yra savarankiškas

.....
(Parašas)

.....
(data)

Katedros administratorė
Irma Jurgaitytė

.....
(Parašas)

.....
(data)

Šiauliai, 2015

TURINYS

ĮVADAS	4
1. ANTANO STRAZDO GYVENAMOJO LAIKOTARPIO ISTORINIS, KULTŪRINIS IR KALBINIS KONTEKSTAS	6
2. ANTANO STRAZDO „GIESMIŲ SVIETIŠKŲ IR ŠVENTŲ“ (1814) GENEZĖ IR PUBLIKAVIMO ISTORIJA	8
2.1 Antano Strazdo „Giesmių svietiškų ir šventų“ (1814) genezė, sandara ir struktūra	8
2.2 „Giesmių svietiškų ir šventų“ vėlesnių leidimų bibliografinės pastabos	10
2.3 Teksto atrinkimo, redagavimo ir pateikimo principai atskiruose „Giesmių svietiškų ir šventų“ leidimuose.....	13
3. ANTANO STRAZDO KŪRINIŲ RAŠYBOS IR KALBOS YPATYBĖS.....	29
3.1 „Giesmių svietiškų ir šventų“ pirmojo leidimo rašybos ir kalbos ypatybės.....	29
3.1.1 Rašyba ir diakritiniai ženklai.....	30
3.1.2 Kalbos ypatybės.....	32
3.1.2.1 Fonologijos ypatybės.....	32
3.1.2.2 Morfologijos ypatybės.....	34
3.1.2.3 Sintaksės ypatybės.....	34
3.1.2.4 Leksikos ypatybės	35
3.2 1814 m. „Giesmių svietiškų ir šventų“ rašybos ir kalbos kaita vėlesniuose šio veikalo leidimuose.....	36
3.2.1 Rašybos keitimai	37
3.2.2 Fonologijos keitimai	41
3.2.3 Morfologijos keitimai	43
3.2.4 Sintaksės keitimai	44
3.2.5 Leksikos keitimai.....	45
IŠVADOS	46
ŠALTINIAI IR LITERATŪRA	46
BAIGIAMOJO BAKALAURO DARBO SANTRAUKA	53

IVADAS

Darbo objektas ir tyrimo šaltiniai. Baigiamojo bakalauro darbo objektas yra Antano Strazdo poezijos rinkinio „Giesmės svietiškos ir šventos“ (1814) ir vėlesnių „Giesmių svietiškų ir šventų“ leidimo ir redagavimo istorija tekstologiniu, lingvistiniu požiūriu.

Pagrindinis tyrimo šaltinis – 1814 m. Antano Strazdo „Giesmių svietiškų ir šventų“ leidimas. Kiti šaltiniai: 1884 m. „Giesmės svietiškos ir šventos“, 1902 m. „Giesmės svietiškos ir šventos“, 1914 m. „A. Strazdo (Strazdelio) raštai“, 1914 m. „Strazdelio Dainos. Parinktosios kun. A. Strazdo dainos“, 1938 m. „Pasaulinės ir dvasinės giesmės“, 1938 m. „Parinktieji raštai mokyklai“, 1951 m. „Dainos“, 1952 m. „Raštai“, 1955 m. „Senelis ganė aveles“, 1957 m. „Raštai“, 1974 m. „Giesmė apie siratas“ ir 1991 m. „Giesmės svietiškos ir šventos“.

Temos naujumas ir aktualumas. Ši baigiamojo bakalauro darbo tema pasirinkta todėl, kad Strazdo „Giesmių svietiškų ir šventų“ (1814) poezijos rinkinys ir vėlesni jo leidimai nagrinėti palyginti mažai. Nėra nei vieno darbo, kuriame detaliau būtų nagrinėta „Giesmių svietiškų ir šventų“ (1814) kalba ir jos kaita vėlesnėse publikacijose, o leidimo ir redagavimo istoriją iš dalies yra aptaręs tik Vytautas Vanagas monografijoje „Antanas Strazdas“ (1968).

Darbas bus aktualus Strazdo kūrybinio palikimo tyrinėtojams, XIX a. pradžios lietuvių rašomosios kalbos tyrimams, galbūt pravers ir literatūros istorikams.

Šio baigiamojo bakalauro darbo **tyrimo objektas** – Antano Strazdo 1814 m. „Giesmių svietiškų ir šventų“ kalbos ypatybės, jų keitimas vėlesniuose leidimuose ir teksto redagavimo, publikavimo aspektai.

Darbo tikslas – aprašyti Antano Strazdo „Giesmių svietiškų ir šventų“ pirmojo leidimo ypatybes, pasekti ir palyginti kalbos kaitą vėlesniuose „Giesmių svietiškų ir šventų“ leidimuose, išanalizuoti tų leidimų rengėjų intervencijos į tekstą laipsnį ir aprašyti redagavimo istorijos bruožus.

Iškeltam tikslui pasiekti keliami tokie **uždaviniai**:

1. Trumpai aprašyti Antano Strazdo gyvenamojo laikotarpio istorinį, kultūrinį, kalbinį kontekstą;
2. Aptarti „Giesmių svietiškų ir šventų“ (1814) genezę, struktūrą, sandarą;
3. Inventorizuoti „Giesmių svietiškų ir šventų“ leidimus (1884, 1902, 1914, 1914, 1938, 1938, 1951, 1952, 1955, 1957, 1974, 1991), pateikti trumpą jų apžvalgą ir bibliografines pastabas;
4. Atskleisti teksto atrinkimo, redagavimo ir pateikimo principus atskiruose „Giesmių svietiškų ir šventų“ leidimuose;

5. Apibūdinti „Giesmių svietiškų ir šventų“ pirmojo leidimo rašybos ir kalbos ypatybes;

6. Ištirti ir aprašyti, kaip buvo keičiama pirmojo (1814) leidimo kalba vėlesniuose „Giesmių“ leidimuose.

Tyrimo metodika. Darbe taikomi analitinis aprašomasis, šaltinių gretinamasis ir tekstologinės analizės metodai. Pirmojo leidimo Antano Strazdo „Giesmių svietiškų ir šventų“ (1814) kalbos ypatybės lyginamos su vėlesnių leidimų rašybos ir kalbos keitimais. Tekstologinė analizė taikyta ištiriant „Giesmių svietiškų ir šventų“ (1814) publikavimo istoriją, nustatant tekstų koregavimo ir jų parengimo spaudai principus.

Darbo struktūra. Darbą sudaro turinys, įvadas, trys dėstymo skyriai, išvados, kurios apibendrina tyrimą, šaltinių ir literatūros sąrašas, santrauka lietuvių kalba ir santrauka anglų kalba.

1. ANTANO STRAZDO GYVENAMOJO LAIKOTARPIO ISTORINIS, KULTŪRINIS IR KALBINIS KONTEKSTAS

1814 m. išleistas poezijos rinkinys „Giesmės svietiškos ir šventos“ laikomas pirmuoju originaliu lietuviškų eilėraščių rinkiniu (Vanagas, 1974, 5). Strazdas ilgą laiką buvo populiariausias Lietuvos poetas. Kaip teigia rašytojas Tomas Dirgėla, „jo giesmes giedojo visa – ypač Rytų – Lietuva. O „Giesmė prieš mišią“ (Pulkim ant kelių) iki šiol tebegaudžia Lietuvos bažnyčiose“ (Dirgėla, 2012). Taip atsitiko dėl to, kad „Strazdas atspėjo tikro liaudies poeto paslaptį“ (Girdzijauskas, 2006, 410) ir jo kūryba tapo žmonių mėgstama.

Pažymėtina, kad pasaulietinės lietuvių poezijos pradininkas Antanas Strazdas gyveno 1760–1833 m. (Vanagas, 1968, 25–103). Poetas eilėraščius kūrė didelių istorinių ir politinių įvykių laikotarpiu. Strazdo jaunystėje įvyko paskutinis Lenkijos-Lietuvos valstybės padalijimas. Lietuvoje augo valstiečių judėjimas prieš baudžiavą, paastrėjęs Kosciuškos sukilimo metais, o ypač vėliau, bręstant 1831 m. sukilimui. Taip pat tuo metu Lietuvoje labai iškilo lenkų kalba, toks jos populiarumas tapo realia grėsme išnykti lietuvių kalbai. Taigi poeto gyvenamasis metas – permainų, o vėliau – spartaus lietuvių tautos sąmonėjimo laikas.

Zigmas Zinkevičius, patvirtina, kad XVIII a. Lietuvos didikai savąja kalba jau laikė lenkų kalbą. Gerokai buvo aplenkėjusi ir turtingoji bajorija. Tačiau dauguma jų dar buvo dvikalbiai (kalbėjo lietuviškai ir lenkiškai). Smulkieji bajorai ir prastuomenė lenkiškai mokėjo silpnai. Dvarai, bažnyčios ir mokyklos tapo svarbiausiais lenkų kalbos platintojais Lietuvoje (Zinkevičius, 1990, 7–17). Taigi tuo metu ypač suintensyvėjo polonizacija (kaip pavyzdys būtų faktas, kad Edukacinė komisija nesirūpino išleisti nei vienos lietuviškos knygos) (ten pat, 17). „Lenkinimas Lietuvoje reiškėsi ne tik lenkų kalbos skiepijimu, plitimu, bet ir lietuviškų pavardžių lenkinimu <...>“ (Jonikas, 1987, 162). Galima teigti, kad ir Strazdui tai padarė įtaką, nes jis taip pat pasirašinėdavo lenkišku savo pavardės variantu („Drazdowskas“). Pažymėtina, kad nors ir mažai turėjo teisių ir galimybių, tačiau valstiečiai taip pat siekė mokslo ir steigė savas namų mokyklėles – bakalorijas. Čia valstiečiai lietuviškai mokėsi rašyti ir skaityti (Zinkevičius, 1990, 12–13). Tokiu būdu, o tiksliau per vienuolyną, mokyklą lankė ir Strazdas. Baigęs mokslus poetas „išėjo filologas, mokėdamas lotynų bei lenkų kalbas ir nepamiršęs gimtosios kalbos, daugiau ar mažiau dar susidūręs su keliomis kalbomis (prancūzų, vokiečių, rusų, latvių), susipažinęs su antikos literatūra, įgavęs eiliavimo įgūdžių“ (Vanagas, 1968, 49). Taigi nepaisant to, kad lietuvių kalba buvo menkinama, Strazdas vis dėlto mokėjo lietuviškai ir nepamiršo savo šaknų. Pabrėžtina, kad gimtoji kalba tvirčiausiai laikėsi Žemaitijoje, o Strazdas, kaip žinoma, keletą metų praleido Varnių kunigų seminarijoje (Vanagas, 1968, 65). Taigi, galima manyti, kad poeto teigiamą požiūrį į lietuvių kalbą turbūt ir suformavo žemaičiai bendraminčiai.

Juozas Girdzijauskas taip pat pažymi, kad dėl ideologinių ir ekonominių paskatų XVIII a. pab. ir XIX a. pr. buvo susirūpinta platesniu liaudies švietimu. Visa, kas susiję su valstiečio darbo aukštinimu, jo gyvenimo poetizavimu – fiziokratų idėjos (Girdzijauskas, 2001, 13). Ryškiausi tokios ideologijos pavyzdžiai ir yra kai kurie Strazdo eilėraščiai. Vadinasi, poetui buvo svarbi Lietuvos ateitis, todėl jis užsiėmė ir šviečiamąja veikla.

Svarbus faktas, kad jau po trečiojo valstybės padalijimo (po 1795 m.) Lietuva ilgam (iki pat 1918 m.) prarado nepriklausomybę. J. Girdzijauskas teigia: „Tie 123 metai – tai vieninga lietuvių kultūros epocha. Įvairių pilietinių ir kultūrinių pastangų tikslas tuo metu buvo išsaugoti tautą ir parengti ją sąmoningam, nepriklausomam gyvenimui <...> (Girdzijauskas, 2001, 3). Tautiečiai šiuo laikotarpiu turėjo atlaikyti tris pagrindines priešiškas jėgas: vokietinimą, lenkinimą ir rusinimą. Tokia situacija turėjo padarinių. „K. Bogušo tvirtinimu, XIX a. pradžioje lietuviai jau gėdijosi prabilti lietuviškai. <...> paplitęs požiūris į lietuvių tautą kaip nykstančią paliko pėdsakų ir pačių lietuvių mąstysenoje, neretai (ypač pirmoje amžiaus pusėje) nudažydamas ją elegiškais atspalviais, supindamas joje viltis ir abejones. Jei žus tauta, tegu nors lieka garbingas jos atminimas, – tokią daugelis matė savo darbų ir kūrybos prasmę“ (ten pat, 5). Panašiai mąstė ir Strazdas. Poetas viename skunde cenzoriui paaiškino motyvus, kuriais jis vadovavosi kurdamas ir leisdamas savo eilėraščius: „Kai lietuvių ir žemaičių tauta buvo žinoma 2500 metų prieš pono Kristaus gimimą ir 259 metais po jo gimimo, letai ir heruliai, taip pat ir agitariai vartojo ir kalbėjo lietuvių kalba; šalia to Odoakras, narsus lietuvių vadas, kuris nukariavo visą Italiją ir viešpatavo 14 metų Romoje apie 470 metus, taip pat vartojo gimtąją kalbą. Pagaliau Mindaugas, Kęstutis, Vytautas ir Vladislovas Jogaila, kuris Lietuvą ir Žemaitiją atversdamas į krikščionių tikėjimą, ta kalba kalbėjo ir švento tikėjimo dalykų išmokė. Tatai paliudija įvairūs autoriai ir lietuvių bei žemaičių tauta, iki šios dienos gyvuojanti. Dėl to, norėdamas išsaugoti atminimą apie tokią seną tautą ir lietuvių žemaičių kalbą, kad ir netobulu savo darbu, sudėjau lietuviškas moralines eiles“ (Girdzijauskas, 1991, 6). Kaip matyti, poetas akcentavo lietuvių kalbos archajiškumą ir kilmingumą.

Taigi akcentuotina, kad XIX a. pradžioje lietuvių šviesuoliai įvairiais būdais siekė išsaugoti nykstančią kalbą. Lietuvoje būrėsi ir etnokultūrinis sąjūdis, kurio tikslai buvo „gimtosios kalbos aukštinimas ir puoselėjimas, domėjimasis istorine Lietuvos praeitimi, tautosakos rinkimas ir populiarinimas, rūpinimasis lietuviškų pradžios ir vidurinių mokyklų steigimu, naujų vadovėlių ir didaktinės literatūros leidyba“ (Girdzijauskas, 2001, 6–7). Liudijimų, kad Strazdas priklausė šiam sąjūdžiui, nėra, tačiau nekyla abejonių, kad jis palaikė ryšius su to meto šviesuoliais, nes, pastebėtina, kad laikėsi panašių nuostatų ir turbūt todėl parengė ir „Giesmes“.

„Lietuvių literatūros istorijos chrestomatijoje“ rašoma, kad XIX a. pirmaisiais dešimtmečiais buvo ypač rūpinamasi lietuvių kalbos gaivinimu, gryninimu bei norminimu, nes ne vienas iš rašančiųjų atkreipia dėmesį į tai, kad XVIII a. religinių raštų kalba itin užteršta, pilna

bažnytinių žargonybių (Kruopas, 1957, 225–226). Tačiau ir toliau buvo leidžiamos knygos su įprastiniais barbarizmais (tuo pasižymi ir Strazdo rinkinys). Ne vienas to meto kultūros veikėjas kelia mintį apie bendrinės kalbos reikalingumą. Tačiau šiuo metu dar nematyti vienos, aiškiau apibrėžtų vienos lietuvių bendrinės kalbos sudarymo principų. Vieni norėjo remtis žemaičių tarme, kiti orientavosi į vakariečių aukštaičių tarmės formas, treči rašė rytų aukštaičių dialektu (pvz., Strazdas). Todėl to meto literatūroje ypač ryškūs įvairių tarmių bruožai, jų elementų maišymas. Tai matyti ir Strazdo kalboje.

Taigi nepaisant to, kad dauguma XIX a. kultūros veikėjų bei rašytojų buvo žemaičiai, „savo „Šlovėje žemaičių“ apžvelgdamas ano meto lietuviškąjį patriotinį sąjūdį, Stanevičius rašė: „Tarp žemaičių vis atgijo garbė tėvų ir liežuvis.“ Betgi tuoj pats jis priduria: „Prasidžiugo ir lietuvis“ (Maceina, 1990–2008, 376). Kaip matyti, būta ir aukštaičių kilmės rašytojų, iš kurių ano meto raštijoje labiausiai iškilo Antanas Strazdas.

2. ANTANO STRAZDO „GIESMIŲ SVIETIŠKŲ IR ŠVENTŲ“ (1814) GENEZĖ IR PUBLIKAVIMO ISTORIJA

2.1 Antano Strazdo „Giesmių svietiškų ir šventų“ (1814) genezė, sandara ir struktūra

1814 m. Strazdas be cenzūros leidimo išspausdino poezijos rinkinėlį „Giesmės svietiškos ir šventos“ (*Giesmies swietiszkas ir szwintas Sudietas par Kuniga Untana Drazdawska* (Wilniuy Drukarnioy Kunigu Missionoriu, 1814). Neišlikus jokių liudijimų apie leidinio tiražą, spėjama, kad jo išspausdinta tik 200–300 egzempliorių (Vanagas, 1968, 135–138). 1892 m. Eduardo Volterio sudarytame lietuviškų knygų kataloge pažymėta, kad „Giesmių svietiškų ir šventų“ tekstas spausdintas žaliame popieriuje (Žukas, 1969, 158). Tai galima pastebėti ir peržiūrėjus poezijos rinkinio faksimilę.

XIX a. aktyvią leidybinę veiklą plėtojo Diecezijos (Misionierių) spaustuvė (1799–1843). Be gausiai leistos religinės literatūros, joje buvo organizuota ir kalendorių bei mokslinės literatūros leidyba. Diecezijos spaustuvė 1814 m. išleido ir pirmąjį originalų grožinės literatūros leidinį lietuvių kalba – Strazdo „Giesmės svietiškas ir šventas“¹. Šioje spaustuvėje buvo išspausdinta ne tik maldaknygių, giesmynų, katekizmų, apeigų, pamokslų rinkinių, bet ir pradinei mokyklai skirtų bei kitų knygų: elementorius „Mokslas skaitymo rašto lietuviško“, <...>, parengtas R. Belarmino katekizmas (1818), J. Chodzko apysaka „Jonas iš Svisločės“

¹Žr. Knygų leidybos pradžia Lietuvoje. Iš *Lietuviškas žodis* [interaktyvus] [žiūrėta 2015-04-23]. Prieiga per internetą: <http://www.spaudos.lt/Spauda/Knygu_leid_apzvalga.htm>.

(1823)“ (Navickienė, 1996, 61). Apmaudu, bet duomenų, kas buvo „Giesmių svietiškų ir šventų“ (1814) spaustuvininkas – nerasta (žr. Vanagas, 1968, 16). Tačiau Giedrius Subačius pažymi, kad spaustuvininkas, norminant rašybą atlieka svarbų vaidmenį. Nors kalbos istorikai tarsi sutinka, kad išspausdinama taip, kaip buvo parašęs autorius, tačiau neteisinga taip manyti, nes neturint tam tikrų rašmenų rašybą galėjo būti tiesiog paprastinta (Subačius [G.], 2001, 129). Taip galėjo atsitikti ir su Strazdo knygelės kalba.

Kalbant apie rinkinio struktūrą, pažymėtina, kad leidinyje prieš titulinį lapą parašyta dedikacija lenkų kalba Žemaičių katedros kanauninkui Gasparui Giedraičiui. „Sunku konkrečiai pasakyti, kokie ryšiai su Giedraičiu šiuo metu siejo Strazdą, bet kad tų ryšių būta, abejonių neįkyla. Pirmiausia, atrodo, tai protekcinė ir, turbūt, materialinė parama, kurios Strazdas buvo reikalingas, stodamas į seminariją ir joje mokydamasis. Atsidėkodamas už tą „iš dosnios rankos“ gautą paramą, jis dedikavo Gasparui Giedraičiui pirmąjį savo poezijos rinkinį <...>“ (Vanagas, 1968, 64). Prieš leidinio pavadinimą – epigrafas: *Ecce nova sunt omnia*, kuri išvertus reiškia *štai viskas nauja* (Vanagas 1974, 85). Knygoje išspausdintos 9 dainos ir 2 religinės giesmės: „Giesmie ape Sieratas“, „Giegužiele“, „Kiszkis“, „Rudienielis“, „Priečastis Mergas“, „Strazdas“, „Pasterka, arba Piemenu Giesmie“, „Pagrabas Palszia“, „Giesmie Ape Warda Marias“, „Giesmie priesz Misziu“, „Sielanka Auszra“. Knygelę sudaro 16 nenumeruotų puslapių. Rinkinys parengtas laisvai, nesilaikant struktūros: nėra giesmių suskirstymo pagal tematiką, nėra atskirų skyrių (pvz.: „pasaulietinės“, „dvasinės“ giesmės).

Kaip teigia V. Vanagas, kalbėdamas apie Strazdo mokslus kunigų seminarijoje: „Varniai – ir pirmiausia ryšiai su Giedraičiais, – galima spėti, bus stiprinę būsimojo poeto nacionalines aspiracijas ir davę jam tiesioginių literatūrinio darbo paskatų“ (Vanagas, 1968, 58). Būta ir kitų priežasčių. XIX a. pradžioje susidarė naujos sąlygos, davusios Strazdui ir kūrybinių impulsų, ir leidybinių paskatinimų. Vienas esmingiausių XIX a. pradžios idėjinių poslinkių – tautų nacionalinės sąmonės budimas. Taip pat, galima manyti, kad kūrybinių akstinių davė gyvenamoji aplinka – didėjantis valstiečių raštingumas, išaugę žmonių kultūriniai poreikiai. V. Vanagas pažymi, kad ir Vabalninko apylinkės, kuriose Strazdas praleido bene svarbiausią savo kūrybinių metų dalį, buvo viena raštingiausių Rytų Lietuvos vietovių (Vanagas, 1968, 132). Paskata išleisti „Giesmes svietiškas ir šventas“ turėjo būti ir subjektyvios, kasdieninio gyvenimo aplinkybės.

Dėl savo kūrybos Strazdas ne kartą turėjo nemalonumų. Už pirmajame rinkinyje išspausdintą satyrinį eilėraštį „Pagrabas Palšio“ autorius buvo nubaustas, o su be cenzūros išleista ir išplatinta knygele nuspręsta susidoroti. Apie šį sprendimą konsistorija informavo apylinkių dekanus „reikalaudama žmonėse užtikti Strazdo knygutės „Giesmės svietiškos ir šventos“ egzempliorius atiminėti ir deginti“ (Vanagas, 1968, 87). Pažymėtina, kad Strazdas buvo parengęs ir antrą leidimą. Šį poezijos rinkinį, kaip rašo V. Vanagas, „Strazdas paruošė ne vėliau kaip 1823 m. Šiais, o gal ir ankstesniais metais jis, matyt, važinėjo į Vilnių, užmezgė reikiamus ryšius su tenykščiais lietuvių literatais ir literatūros draugais, susilaukdamas jų paskatinimo ir

paramos“ (ten pat, 140). Poetas antrąjį rinkinį įteikė Vilniaus cenzūros komitetui, bet šis jo spausdinti neleido ir rankraštį sunaikino (Zinkevičius, 1990, 188–189; Girdzijauskas, 1991, 5). Tuo metu vyravęs priešiškas lietuvių kalbai, matyt, buvo pagrindinė priežastis, kodėl knygelė nebuvo išleista. Svarbu, kad šį leidinį, be dainų, išspausdintų pirmajame leidime, turėjo patekti ir vyskupui Juozapui Giedraičiui skirta eiliuota dedikacija bei naujas kūrinys „Giesmė Rygos miestui pagerbti“ (Žukas, 1969, 164). Kalbėdamas apie antrojo leidimo paskyrimą, V. Vanagas pažymi: „Pastarąjį jo mostą padiktavo, matyt, ne vien tik tas faktas, kad J. Giedraitis išvertė į lietuvių kalbą ir išleido Naująjį testamentą, domėjosi lietuvių literatūra ir amžininkų buvo laikomas jos mecenatu. Galima spėti, kad seminarijos laikais J. Giedraitį ir Strazdą artino bendri literatūriniai interesai ir, galbūt, abiejų puoselėti lietuviškų knygų rengimo planai <...>“ (Vanagas, 1968, 64). Dėl antrojo eilėraščių rinkinio išleidimo Strazdas turėjo pakovoti. Ketverius metus bylinėjosi su Vilniaus cenzūros komitetu. Rinkinys taip ir nebuvo išspausdintas. Tik vienas lenkų kalba parašytas eilėraštis „Giesmė Rygos miestui pagerbti“ buvo publikuotas atskirai.

„Giesmės svietiškos ir šventos“ – bibliografinė retenybė. Juozas Tumelis pažymi, kad yra išlikę 1 pilnas egzempliorius, saugomas Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje, ir 1 defektinis egzempliorius (jame trūksta „Giesmės apie Sieratas“ pradžios ir dainos „Sielanka Auszra“), kuris saugomas VU mokslinėje bibliotekoje (Tumelis, 1991, 59–62). Defektinis egzempliorius, kiek žinoma, anksčiau priklausė E. Volteriui (Žukas, 1969, 161).

2.2 „Giesmių svietiškų ir šventų“ vėlesnių leidimų bibliografinės pastabos

1814 m. Strazdo poezijos rinkinys, papildomas autentiškais ir neautentiškais jam priskiriamais eilėraščiais, vėliau ne sykį perleistas. Veikalų leidimai ir jų publikavimas yra lemiami trijų pagrindinių kultūrinių intencijų. Pirmoji – supažindinti su jais plačiąją visuomenę siekiant estetinių, dorovinių, socialinių tikslų. Antroji – pateikti tekstus žinovams ir smalsuoliams, tam tikrų profesijų žmonėms kaip mokslinių studijų, pedagoginės, kūrybinės veiklos ar pomėgio objektą. Trečioji – tiražuojant išsaugoti veikalus, nes visuomet esama grėsmės, kad unikalus pirminis šaltinis (rankraštis ar reto spaudinio egzempliorius) sunyks (Subačius, 2001, 68–69). Lietuvos TSR bibliografijoje, be pirmojo, nurodomi šie Strazdo „Giesmių svietiškų ir šventų“ leidimai: 1902, 1911², 1955, 1957, 1967 (žr. LB, 378). Tačiau čia pateikta ne visa informacija. Vytauto Vanago paruoštoje knygelėje „Giesmė apie siratas“ (1968, 85–87), Patricijos Vitkauskienės ir Vlado Žuko leidinyje (1969, 16–24) minima daugiau Strazdo kūrinių leidimų: 1884, 1902, 1914, 1914, 1938, 1938, 1951, 1952, 1955, 1957. Žinoma, kad ir vėliau „Giesmės“ buvo leidžiamos. Dar yra 1974, 1991 „Giesmių“ publikacijos.

Be pirmojo originalaus 1814 m. leidimo, iš viso žinoma dar 12 „Giesmių svietiškų ir šventų“ leidimų. Toliau pateikiama jų metrika ir trumpos bibliografinės pastabos.

² Darbe šis leidinys (BASANA VIČIUS, Jonas. *Iš kun. Antano Strazdo gyvenimo ir raštų*. Vilnius: Lietuvių mokslo d-jų, 1911) neapartamas, nes jame nepublikuojami „Giesmių svietiškų ir šventų (1814) eilėraščiai.

1. *Giesmies Svietiszkas ir Szventas Antana Drazdauske* (1814 meatuuse Vilniuje pas kun. Misijonoriu spaudintas, dabar pagal sava statrasza pataise ir atspausdina Jozapas Miglovara. Tilžiej, 1884 m. Spaustuvieje Otto v. Mauderodes). Čia išspausdintos giesmės: „Siratas Giesmie“, „Gegužele“, „Kiskis (Zuikis)“, „Rudenelis“, „Pražuustis mergos“, „Strazdelis“, „Piemenuu giesmie“, „Pagarbas Palsze (Kalviinu kunega)“, „Auszra“, „Giesmie apei Varda Marijos“, „Giesmie priisz Miszes“. Tai 1814 m. leidinio perspausdinimas, tačiau pakeista rašyba, 7 posmeliais pailginta giesmė „Kiškis“ (Rimkūnas, 1952, 149), religinės giesmės nukeltos į knygos pabaigą ir išskirtos kaip atskiras skyrelis („Szventas giesmes“). Knygą sudaro 16 sunumeruotų puslapių.

2. *Giesmies Swietiszkas ir Szwintas Sudietas par Kuniga Untana Drazdawska* (Wilniuy Drukarnioj Kunigu Missionoriu 1814. Kaštu kun. A. Miluko. Shenandoah, Pa., V. J. Stagar spaustuveje, 1902). Tai tikslus 1814 m. leidimo perspausdinimas. Knygoje publikuojamas Strazdo portretas ir trumpa rašytojo biografija (sutrumpintas švietėjo Jono Katelės straipsnis, kuris anksčiau buvo publikuotas lenkiškame savaitraštyje) (Vanagas, 1974, 85). Čia išspausdintos originalios 1814 m. leidimo giesmės („Giesmie ape Sieratas“, „Giegužiele“, „Kiskis“, „Rudienielis“, „Prieczastis Mergas“, „Strazdas“, „Pasterka, arba Piemenu Giesmie“, „Pgrabas Palszia“, „Giesmie Ape Warda Marias“, „Giesmie priesz Misziu“, „Sielanka Auszra“).

3. *A. Strazdo (Strazdelio) Raštai* (Su Autoriaus Biografija ir Paveikslu. Surinko ir Spaudai Prirengė J. Gabrys. Chicago, 1914³). Leidinio pradžioje Juozo Gabrio „Prakalba“ ir trys straipsniai: „Kun. A. Strazdas“, „Kun. A. Strazdo budas“, „Kun. A. Strazdo raštai ir vieta mūsų literaturoje“. Knygoje išspausdinti visi 1814 m. „Giesmių“ kūriniai, lenkiška odė „Kant na pochwałę miasta Rygi“ ir 26 Strazdo giesmės, kurias 1911 m. paskelbė Jonas Basanavičius (Vanagas, 1974, 85).

4. *Strazdelio Dainos. Parinktosios kun. A. Strazdo dainos* (jubiliejinis leidinys. Vilnius, 1914⁴). Knygos pradžioje yra Liudo Giros įžanginis straipsnis. Iš 1814 m. rinkinio neįtraukti 3 kūriniai: „Kiškis“, „Prieczastis mergos“, „Pgrabas Palšio“. Leidinys papildytas 14 dainų, kurias Strazdui priskyrė Liudvika Didžiulienė, o paskelbė Jonas Basanavičius. Taip pat knygoje išspausdintos 3 dainos, kurias poetui prirašė Liudas Gira. Leidinį parengė L. Gira.

5. A. Strazdas. *Pasaulinės ir dvasinės giesmės* (Kaunas, 1938). Knygos pradžioje yra Strazdo portretas. Taip pat Juozo Petrulio ir Kosto Korsako „Pratarmė“, J. Petrulio straipsniai: „Dėl šio leidinio kalbos“, „Strazdo biografija“ ir „A. Strazdo charakteristika“. Be to, išspausdintas K. Korsako tekstas „A. Strazdo kūryba“. Leidinyje publikuojami visi autentiški

³ Toliau darbe šis leidimas įvardijamas kaip 1914 (1) arba Gabrio leidimas.

⁴ Toliau darbe šis leidimas įvardijamas kaip 1914 (2) arba Giros leidimas.

rašytojo kūriniai (1814 m. „Giesmių“ eilės („Giesmė apie siratas“, „Pasterka, arba piemenų giesmė“, „Rudenėlis“, „Pagrabas palšio“, „Priečastis mergos“, „Strazdas“, „Kiškis“, „Gegužėlė“, „Sielianka Aušra“, „Giesmė prieš mišią“, „Giesmė apie vardą Marijos“) ir lenkiška odė), 33 dainos ir 6 religinės giesmės, kurias Strazdui priskyrė L. Didžiulienė, L. Gira ir knygos autoriai. Leidinį parengė J. Petrulis ir K. Korsakas.

6. A. Strazdas. *Parinktieji raštai mokyklai* (Kaunas, 1938). Tai sutrumpintas tų pačių metų (1938) „Pasaulinių ir dvasinių giesmių“ leidimas. Išimtos „Ant kalnelio putinas“, „Tai gražumas dukrelės“, „Stiprumas berno“ ir „Apgiedokim Žalnieriūną“ dainos. Knygą paruošė J. Petrulis ir K. Korsakas.

7. A. Strazdas. *Dainos* (Mokinio biblioteka. Vilnius, 1951). Leidinį sudaro 8 autentiški Strazdo eilėraščiai (neįdėti: „Priečastis mergos“, „Ei, dieve dievulaitis“ bei odė lenkų kalba) ir 4 neautentiški („Varnas“, „Ei tu, Dominykai“, „Gaspadoriška giesmė“, „Iš to pulko gaspadorių“) kūriniai.

8. A. Strazdas. *Raštai* (Vilnius, 1952). Knygos pradžioje įdėtas Algimanto Rimkūno įžanginis straipsnis „Antanas Strazdas“, kuriame pasakojama apie rašytojo gyvenimą ir kūrybą. Šiame leidinyje publikuojami autentiškieji poeto kūriniai: „Giesmė apie siratas“, „Gegužėlė“, „Kiškis“, „Rudenėlis“, „Priečastis mergos“, „Strazdas“, „Pasterka, arba piemenų giesmė“, „Pagrabas Palšio“, „Selianka Aušra“) (nepublikuojamos religinės giesmės), pirmą kartą spausdinamas eilėraštis „Ei, dieve, dievulaitis“ (čia dar vadinamas „Barnis Drazdausko ant lietuvių“) ir 22 neautentiškos dainos.

9. A. Strazdas. *Senelis ganė aveles* (Vilnius, 1955). Čia išspausdinta viena autentiška giesmė „Aušra“ ir du neautentiški kūriniai: „Senelis ganė aveles“ ir „Ei tu, Dominykai“. Taip pat knygoje yra 15 piešinių. Iliustracijų autorė Ona Kirnaitė.

10. A. Strazdas. *Raštai* (Vilnius, 1957). Tai anksčiau leistų „Raštų“ (1952) pakartojimas, išleistas be jų „Priedų“. Knygos pradžioje Leono Gineičio įžanginis straipsnis „Antano Strazdo dainos“.

11. A. Strazdas. *Giesmė apie siratas* (Vilnius, 1974). Knygos pradžioje įdėtas Strazdo portretas, V. Vanago įvadinis straipsnis „Antanas Strazdas ir jo kūryba“. Leidinyje publikuojama 11 giesmių (iš knygos „Giesmės svietiškos ir šventos“ 1814 m. paimtos: „Giesmė apie siratas“, „Gegužėlė“, „Kiškis“, „Rudenėlis“, „Priečastis mergos“, „Strazdas“, „Pasterka, arba piemenų giesmė“, „Pagrabas Palšio“, „Selianka Aušra“, „Giesmė prieš mišią“) ir 13 archyvinių raštų.

12. A. Strazdas. *Giesmės svietiškos ir šventos* (faksimilinis leidinys. Vilnius, 1991). Tai tiksliai pirmojo leidimo kopija. Knygelės pradžioje įdėtas Strazdo portretas, J. Girdzijausko įvadinis straipsnis „Lietuvių pasaulietinės poezijos pradžia“ (1991, 5–6). Leidinį sudaro: pilno originalo „Giesmės swietiszkas ir szwintas“, kuris saugomas Lietuvos nacionalinėje Martyno

Mažvydo bibliotekoje, ir defektinio egzemplioriaus, kuris saugomas VU Mokslinėje bibliotekoje, faksimilės (Tumelis, 1991, 59–62). Knygos gale yra J. Tumelio straipsnis „Žinios apie egzempliorius“ (ten pat, 59–63).

Taigi, kaip matyti iš bibliografinės apžvalgos, Strazdo „Giesmės svietiškos ir šventos“ buvo gana populiarios ir knyga nuo 1814 m. ne kartą perleista iki pat XX a. pabaigos. Tai ilgas laikotarpis, kuris atspindi lietuvių raštijos formavimąsi ir kitimą, leidimo bruožus. Būtent todėl Strazdui buvo priskiriama vis daugiau kūrinų (matyt, norima pažymėti poeto svarbą), o daugelio leidimų kalbos ypatybės turi įvairių skirtumų.

Be paties autoriaus 1814 m. leidimo, autentišku pavidalu „Giesmės svietiškos ir šventos“ išėjo 1902 m. ir 1991 m. Kiti Strazdo poezijos tekstai buvo suredaguoti pagal atitinkamo meto bendrinės kalbos fonetikos, morfologijos (su išimtimis) ir rašybos normas (Vanagas, 1974, 89).

2.3 Teksto atrinkimo, redagavimo ir pateikimo principai atskiruose „Giesmių svietišku ir šventu“ leidimuose

P. Subačius pažymi, kad tekstologija – tai dažniausiai praktinius tikslus kelianti filologijos ir istorijos ribos sritis. Jos objektas – raštijos paminklų, literatūros kūrinių bei kitų svarbių rašytinių kultūros paveldo fenomenų autentiškumo, atribucijos, tikslaus teksto nustatymo ir publikavimo principai. Tekstologinė veikla yra šių principų taikymas, t. y. konkrečių tekstų istorinis bei filologinis vertinimas, tikslinimas, rekonstravimas, aiškinimas (Subačius, 2001, 17). Atliekant tekstologinę analizę būtina išsiaiškinti apie kitus su tekstu susijusius asmenis, įstaigas ir jų vaidmenį teksto formavimo, taisymo, perrašymo, publikavimo procese. Nes taip galima sužinoti, kaip per ilgą laiką pakito ar nepakito tekstas, ar tikslus visuomenės požiūris ir žinojimas apie vieno ar kito rašytojo kūrybos pobūdį, gausą.

Tuo tarpu redagavimu vadintini „kūrybiniai, „subjektyvūs“ taisymai, esmingai keičiantys kalbinę seką. Jie aprėpia naratyvinių bei poetinių konstrukcijų, stiliaus, kalbos, kultūros plotmes, trumpinimą bei išplėtimą, skaidymą į atkarpas (pastraipas, skyrelius) ir panašiai“ (Subačius, 2001, 77). Taip pat P. Subačius pažymi, kad tekstologinis perdirbimas – tai „sistemiškas, „objektyvus“ prasminiu požiūriu mažiausiai svarbių užrašymo ypatybių ir žemojo lygmens kalbinių elementų (pavyzdžiui, tarminės fonetikos) keitimas. Šio teksto padarinys – *konvertuotas tekstas*. Paprastai redaguotas tekstas yra radikaliau perdirbtas, labiau nutolęs nuo autentiško negu konvertuotas. (Tačiau tais atvejais, kai tekstologiškai pertvarkant keistas kalbinės sekos sluoksnis svarbus poetiniu ar kuriuo kitu atžvilgiu, ši operacija prilygsta redagavimui“ (ten pat, 77–78).

Pabrėžtina, kad nuolat besikeičianti kalba ir istoriniai įvykiai visais laikais skatino keisti perduodamą – nurašomą, iš rankraščio publikuojamą, pakartotinai spausdinamą tekstą. Norint pagrįsti arba paneigti šį teiginį, toliau darbe bus bandoma išsiaiškinti, kaip per du amžius pakito Strazdo „Giesmės svietiškos ir šventos“ (1814).

Pirmiausia būtina išsiaiškinti, kas yra leidimas. P. Subačius teigia, kad leidimu „šiandien <...> įvardijame spausdinimo ar skaitmeninio įrašymo technologija padaugintą, dažniausia knygos ar kompaktinės

plokštelės formą įgijusį tekstą. <...> vieną leidimą nuo kito tekstologiniu požiūriu skiria iš naujo atliktas teksto sąmoningo ar atsitiktinio pertvarkymo veiksmas, kuris eliminuojamas pakartotinio egzempliorių gaminimo ta pačia matrica (kliše) atveju“ (Subačius, 2001, 26). Taigi kiekvienas leidimas turi tam tikrą funkciją. Originalaus teksto leidimai gali būti kelių tipų. Pagrindiniai yra: dokumentinis, kritinis ir populiarus (Subačius, 2001, 27). Pagal šiuos kriterijus galima suskirstyti ir Strazdo kūrybos leidimus. 1991 m. faksimilinis leidinys priskiriamas dokumentiniam leidimui. Taip pat šiam tipui iš dalies galima priskirti ir Antano Miluko 1902 m. „Giesmių“ leidimą. Grynai kritinio Strazdo „Giesmių svietiškų ir šventų“ leidimo neturima. Juo tik iš dalies galima laikyti 1974 m. išleistą V. Vanago knygą „Giesmė apie siratas“ (yra išsamesnių komentarų, paaiškinimų aparatas). Visi kiti (1884, 1914, 1914, 1938, 1938, 1951, 1952, 1955, 1957) leidimai priskirtini populiariam tipui.

Kaip jau buvo minėta, nurašomas, iš rankraščio publikuojamas ar pakartotinai spausdinamas tekstas dažniausiai keičiamas pagal leidėjo sumanymą. Apsisprendžiant dėl teksto gali lemti a) dokumentiškumas, b) estetišką vertę, c) autoriškumą, d) sociologiniai, e) bibliografiniai (paskelbimo sąlygų ir būdo) motyvai (Shillingsburg, 1996, 16). Daug lemia ir tai, kokios mokslinės ar populiarinimo funkcijos numatomos rengiamam leidimui (Subačius, 2001, 114).

1884 m. ir 1902 m. pasirodė pirmieji „Giesmių svietiškų ir šventų“ (1814) kūrinių leidimai. 1884 m. poeto eilėraščius publikavo Juozas Miliauskas-Miglovara, o 1902 m. – Antanas Milukas.

1884 m. „Giesmių svietiškų ir šventų“ leidimas

1864–1904 m. Lietuvoje – Spaudos draudimo laikotarpis. Viena vertus, caro valdžia visomis priemonėmis mėgino įvesti rusiškuosius spaudmenis į lietuvių raštiją ir persekiojo tradicinio lotyniškojo raidyno vartojimą. Kita vertus, lietuviai griežtai atmetė spaudinius rusiškais raidėmis, slapta leido, gabenė ir platino draudžiamuosius raštus ir tokiu būdu sukūrė naują tautinę spaudą (Vėbra, 1996, 11–30).

J. Miliauskas-Miglovara – XIX a. pab.–XX a. pr. lietuvių rašytojas (poetas), knygnešys, visuomenės veikėjas (Prėskienis, 1997, 4–10). B. Prėskienio monografijoje apie J. Miliauską-Miglovą rašoma: „J. Miglovara, anot kalbininko J. Palionio, gerokai sužemaitino A. Strazdo rinkinio kalbą <...>. Tačiau visiškai A. Strazdo kalbos <...> nepakeitė: daug kur paliko aukštaitišką lytį su dvibalsiu *ie* <...>, suvakarietino puntininkiškus dvibalsius <...>“ (ten pat, 40). Taigi šis leidimas išsiskiria iš kitų. „Jo paruošėjas, žemaitis dūnininkas, A. Strazdo eiles suredagavo, kaip pats sakosi, „pagal sava statraszą“: pakeitė skolinius, atskirus žodžius, net frazes, apžemaitino morfologiją ir fonetiką“ (Vanagas, 1974, 89). Taigi leidėjas labai pakeitė ir „Giesmių“ turinį.

1872 m. J. Miliauskas-Miglovara išvyksta į Rygą. Rusijos valdžia dažnai trukdė Lietuvoje gyventi lietuviams inteligentams, juos persekiojo, įtarinėjo. Todėl ne vienas tautietis mieliau

išvykdavo į Latviją. Tarp jų ir J. Miliauskas-Miglovara. Čia knygnešys pradeda rašyti eilėraščius lietuvių kalba, skelbia straipsnius. Tarp kultūrinių užmojų buvo ir Strazdo „Giesmių svietiškų ir šventų“ rinkinio išleidimas (Prėskienis, 1997, 37–38).

Aptariant leidinį, pirmiausia į akis krenta, kad pakeisti ar koreguoti ne vieno kūrinio pavadinimai. Norėta parodyti žodžių sinonimiką – *Kiskis* → *Kiskis (Zuikis)*. Siekta labiau sukonkretinti veikėją ar situaciją – *Pagrabas Palszia* → *Pagrabas Palsze (Kalviinu Kunega)*. Atsisakoma Strazdo manieros žanrą įvardyti pačiame pavadinime – *Sielanka Auszra* → *Auszra*. Taip pat vienas pavadinimas yra sušvelninamas, taip tarsi norima pabrėžti pagrindinio kūrinio veikėjo, strazdo reikšmę, o galbūt net susieti su pačiu Strazdu, suteikti daugiau autobiografinių bruožų – juk poetas žmonių paprastai vadintas Strazdeliu, plg. *Strazdas* → *Strazdelis*.

Kitas atvejis – giesmių išdėstymo keitimas. Taip pat pabrėžtina, kad kūrinius leidėjas ir sunumeravo arabiškais skaičiais.

Strazdas savo rankinyje dainą *Aušra* nukelia į pabaigą, tuo tarpu J. Miliauskas-Miglovara ją spausdina prieš religines giesmes. Taip pat leidėjas bažnytinio pobūdžio kūrinius išskiria kaip naują skyrių ir pavadina „Szventas giesmes“. Norint išlaikyti originalaus leidimo ypatybes, tai daryti tikrai nėra prasminga, kadangi nukenčia pirminis Strazdo sumanymas neskirstyti giesmių.

Taip pat kai kuriose giesmėse pakeisti tam tikri žodžiai, ne vienoje vietoje prikuriamos eilutės ir net pakeičiama situacija. Jau pirmajame kūrinio rasta pakeitimų:

Ey dienas mana klapatu
Kur pasidiesiu be turtu,
*Kur asziey **nujasiu***
*Wis biedas **atrasiu**,*
Diel savis (1814) (p. 43)

Niera jam cziesa waytatie,
*Ligu suspaustam **guletie** (1814) (p. 44)*

Ei dienas mana klapatuu!
Kur pasidiesiu be turtu?
*Kur tik asz **nuveisiu**,*
*Vis biedas **užeisiu***
Diel saves (1884) (p. 3);

Niera jam cziesa vaitoti,
*Ligu suspaustam **dejoti** (1884) (p. 3).*

Kai kur sukeičiamas žodžių eiliškumas:

*Aszium takiu **dodu radu*** (1814) (p. 46)

*Asz jums toke **roda dodu*** (1884) (p. 5).

Taip pat pastebėta nemažai žodžių pridėjimų, eiliavimo perkūrimų atvejų:

Pliszta nog rekma miszkas iaw miszkas
(1814) (p. 47)

***Skamba** pliszta nog rieksma miszkas, jau miszkas* (1884) (p. 7);

Ataias unt žirga szirma (1814) (p. 48)

*Atjos **tas** ant žirga szirma* (1884) (p. 8).

Pastebėtina, kad kai kur pridėti pakartojimai:

*Wewersielis sauzdamas,
Szaka wieiu plakdamas, plakdamas,
Pa dungiems* (1814) (p. 57)

*Veverselis siauzdamas, **siauzdamas**,
Szoka vieju **plaukdamas, plaukdamas**.
Padangiems, **padangiems*** (1884) (p. 13).

Ir visame šiame eilėraštyje paskutinis eilutės žodis nuolat pakartojamas. Be šito, rasta ir prasmės keitimų:

*Padarisma mes czie pietus,
Sudraskisma kizkiu rietus,
Tieyp ir bus, Tieyp ir bus*
(1814) (p. 47)

*Padariisme mes cze pietus:
Sutraszkinsme kizske kietus
Kaulelius, Kaulelius*
(1884) (p. 6).

Apskritai, kalbant apie eilėraštį „Kiškis“, pasakytina, kad šis kūrinys daugiausiai keičiamas. P. Subačius pažymi, kad „<...> Lietuvos archyvuose apstu rankraščių, kuriuos paliko kūrybingi nurašinėtojai, pridėję patikusiems eilėraščiams po kelis ar net keliolika savo sugalvotų posmų (Subačius, 2001, 120). Tokia situacija matyti ir šiame rinkinyje. Strazdo knygelėje eilėraštis „Kiškis“ yra 6 posmų, o J. Miliausko-Miglovaros leidinyje – net du kartus ilgesnis ir turi 13 strofų. Kai kas mano, kad leidėjas naudojosi Lauryno Ivinskio kalendoriuje išspausdintu tos dainos variantu, turėjusiu 7 naujus posmus⁵. Juose valstiečiai priekaištauja kiškiui už ištryptą pievą, miežių lauką. Prieš kiškį nusiteikę ir kunigas, vargonininkas, davatkos. Matydamas, kad nepavyks pasprukti nuo medžiotojų, pagrindinis veikėjas testamente numato, kam reikės padalinti jo kūno dalis, pvz., ponų (už jo mėsą) prašo, kad iškeltų jam iškilmingas laidotuves. Taigi čia pateikiamas kiškio monologas.

Kalbant apie eilėraštį „Priečastis mergos“, pastebima, kad situacija labiau konkretizuojama: vietoj *Pasibeygie wisi tunczius, wisi ir szakimai* (1814) (p. 49) sakoma: *Buus tau skausmai, nepakajei, aszaru liejimai. / Hei bieda (ir tt.)* (1884) (p. 9). Taip pat šiame kūrinyje Strazdas priedainį kartoja du kartus, o J. Miliauskas-Miglovara – tris.

⁵ Žr. STRAZDAS, Antanas. *Raštai*. Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1952, p. 153.

Redaguojamas ir eilėraštis „Strazdas“:

Ey tu tu tu Strazdielis,

Tuiey mundrus pauksztelis,

Kur tu tupieiey lazdinu krumi

(1814) (p. 49)

Piemienieley awieles,

Trubodami trubeles (1814) (p. 50)

Kwieczius, miežius, žirnius siek,

*Ir linielu **nie užmirszk*** (1814) (p. 52)

Kai kur pastebima, kad keičiama eilučių tvarka:

Apwerkit Palszi nie labu,

Szaukdami werkitie,

Runkamis plakitie (1814) (p. 54)

Oi tu, tu, tu strazdelis,

Tu mandrusis paukszteli,

Kan tu dirbai žalioj gireliej?

(1884) (p. 9);

Piemenelai karveles

Gianant, puus ii truubeles (1884) (p. 10);

Kvieczius, miežius, žirnius siek

*Ir lineliu **ne pasigailiek*** (1884) (p. 11).

Apverkket Palszi nelaba:

Rankomis plakete,

Szaukdami, verkkete (1884) (p. 13)

Beveik perkurta giesmė „Giesmė prieš mišią“ (sukeičiama eilučių tvarka, kuriama sava prasmė). Pažymėtina, kad teksto tvarkytojo tikslas (turėtų būti) – grįžti ar priartėti prie ištakų, prie užbaigto pirminio teksto. P. Subačius akcentuoja, kad smerktina, jei variantai pasirenkami remiantis pragmatiniais (suprantamiau, tinkamiau) argumentais, nes teksto paslaptis, jo tikroji prasmė gali glūdėti giliau, nei siekia aktualūs, kasdienės išminties nulemti leidėjo sprendimai (Subačius, 2001, 111). Deja, būtent taip elgiasi J. Miliauskas-Miglovara, plg.

Pulkim unt kialu wisi krikszczionies

Trokszdami deł saw Jezaus Malonies.

Su aszaramis, pulkim su wieru,

Priesz tu straszniausiu Jezaus afieru.

Praszaw Tau Jezau su karsztu szirdziu,

Malaniey tawa man pati girdziu,

Pridok man losku sawi garbinti,

Jdant galeczie su taw giwentie.

Pablagasłowik Jezau Saldziausis,

Maldamis musu Tiewe Aukszcziausis,

Pablagasłowik musu namielams,

Dok urodzaiu gausiu laukielams,

Dok zgađu, meyły, dok ir pakaiu,

A dusziams cziszcziaus dungiszku Raiu,

Giwiem sweykatu, dok cziesu gieru,

Par tu Szwiencziausiu miszias afieru.

Polam pa kaim milaszirdingas,

Jezau saldziausis, Jezau garbingas,

Łaikik mums visus apiekay sawa,

Turiek wisadas po sparnu tawa (p. 56)

Pulkem ant keliu, visi krikszczionis,

Trokszdami Jezaus Diewa malones;

Su aszaromis, pulkem su viera

Priisz tan stroszniause Jezaus afiera.

Pablagasłoviik, Jezau saldžiausis,

Maldomis muusu, Tieve augszcziausis;

Pablagasłoviik muusu namelems,

Dok urodzaju gausu laukelems.

Dok zgada, meile, dok ir pakaju,

O duuszioms cziiszcziaus dangiszka Roju;

Giivims sveikata, dok cziesa giara

Par tan szvencziause Misziuu afiera.

Puulam po koju, miilaszirdingas

Jezau saldžiausis, Jezau garbingas;

Laikiik mus visus apiekoj sava.

Turiek visados po sparnu Tava

Praszom mes, Jezau, su karszta szirde:

Malones Tava dok mums datiri;

Priidok mums loska Tavi garbinti,

Danguj su Tavim wiecznai giiventi (p.16)

Taip pat pasakytina, kad J. Miliauskas-Miglovara, nurašinėdamas „Giesmes“ vartoja daugiau skyrybos ženklų, keičia eilėraščių intonaciją. Dominuoja retoriniai sušukimai, klausimai. Strazdo kūrybos pobūdis pakeičiamas, ji ne tokia idiliška, labiau revoliucinė, linksmesnė. Tokia intonacija kuriama turbūt todėl, kad, turint galvoje istorinę visuomeninę situaciją, įkvėptų žmones nepamiršti savo gimtosios kalbos ir šaknų.

Taigi, kaip matyti, J. Miliauskas-Miglovara labai pakeitė ir pagal save net eiliavo kai kuriuos kūrinius. Tikėtina, kad taip jis siekė išgryninti, patobulinti savo „mokytojo“ kūrybą, pateikti skaitytojams ją suprantamiau. Kadangi leidėjas buvo aušrininkas, jam buvo svarbu skleisti tautiškumo idėjas, šviesti visuomenę, o savo kūrybos tematika ir pobūdžiu Strazdas leidėjui buvo artimas, štai dėl kokių paskatų rašytojas ir galėjo parengti šį rinkinį.

1902 m. „Giesmių svietiškų ir šventų“ leidimas

1902 m. „Giesmes svietiškas ir šventas“ išspausdino Antanas Milukas. Jis – XIX–XX a. JAV lietuvių kunigas, visuomenės veikėjas, spaudos darbuotojas, publicistas, kritikas (Mingėla, 1962, 5–10). Šiame leidime nėra jokių rašybos, fonetikos, morfologijos, sintaksės ir leksikos keitimų. Tai tikslus 1814 m. „Giesmių svietiškų ir šventų“ leidimas. Leidėjas siekė perteikti originalią Strazdo kalbą. Perteikta ne tik kalba, bet ir visas Strazdo sumanymas: nekeistas giesmių eiliškumas, skyrybos ženklai ir pan. Pažymėtina, kad rasta keleta spaustuvinių keitimų. Kai kurios raidės ir ženklai spausdinami kitokie (galima daryti prielaidą, kad V. J. Stagaro spaustuvė neturėjo tam tikrų raidžių arba dėl atidumo stokos spausdinama kitaip). Pvz., garsas [ž] „Giesmėse svietiškos ir šventose“ (1814) žymimas <ż>, o 1902 m. leidime – <ž>. Taip pat nespausdinamas akūto ženklas (originale tokie atvejai yra pavieniai ir galėjo atsirasti dėl spaustuvininko kaltės), pvz.: *mań* → *man*; *świetas* → *swietas*. Raidė <ż> spausdinama, nors Strazdas tokios raidės nevartojo (tai daroma tik vienoje vietoje), plg. *Gieguźiele* → *Gieguźiele*. Galima manyti, kad tai spaustuvės klaida. Tokių neatitikimų būta ir daugiau, bet knygelės gale, skyrelyje „Klaidų atitaisymas“, jos išvardijamos ir pataisomos.

Pabrėžtina, kad A. Miluko paruoštame leidime įdedamas įvadinis straipsnis (iš „Aušros“ laikraščio) apie Strazdą (trumpa biografija, rašoma apie jo eilėraščių dainiškumą, populiarumą tarp žmonių ir kūrybos motyvus). Įdėtas ir Strazdo portretas (autorius nenurodomas). Knygos gale – skyrelis „Pas tą patį išleistoją galima gaut sekančias knygas“. Čia pateikiama A. Miluko išleistų knygų bibliografija.

1914 m. „A. Strazdo (Strazdelio) raštų“ leidimas

1914 m. „Giesmių svietiškų ir šventų“ kūrinių perspausdino Juozas Gabrys-Paršaitis. Jis – Lietuvos visuomenės veikėjas, teisininkas, žurnalistas, redaktorius ir lietuvių literatūros tyrinėtojas. J. Gabrys-Paršaitis daug laiko ir jėgų skyrė Lietuvos nepriklausomybės siekiam, redagavo ir išleido nemažai lietuviškų leidinių (Saldukas, 2007, 7–11). „A. Strazdo (Strazdelio) raštų“ leidėjo tikslas buvo pateikti poeto tekstus to meto skaitytojams suprantama ir priimtina kalba, todėl jis esmingai keitė ir redagavo pirmąjį „Giesmių“ leidimą. J. Gabrio-Paršaičio leidimas jau didesnės apimties. Yra „Prakalba“, kurioje leidėjas nurodo Strazdo populiarumo priežastis, nusako, kodėl jo leidimas gausenės kūrinių. Taip pat išspausdinami trys straipsniai: „Kun. A. Strazdas“, „Kun. A. Strazdo budas“, „Kun. A. Strazdo raštai ir vieta mūsų literaturoje“, kur detalčiau nušviečiamas Strazdo gyvenimas, kūrybos esmė ir tikslai.

Rinkinyje iškyla Strazdo autorystės problema. Čia išspausdinti 1814 m. „Giesmių“ eilėraščiai, tačiau pridėta keletas kūrinių, kurie paties Strazdo (nei pirmajame, nei antrajame leidime) nebuvo nurodyti (J. Gabrys-Paršaitis, be Strazdo autentiškų kūrinių, išspausdina lenkišką odę „Kant na pochwałę miasta Rygi“ ir 26 neautentiškas Strazdo giesmes, kurias publikavo J. Basanavičius). Priskiriant Strazdui daugiau kūrinių, pagrindinį vaidmenį suvaidino pirmieji jų publikuotojai: L. Didžiulienė, kuri užrašė savo senelių atsiminimus ir J. Basanavičius, kuris 1911 m. išleido knygą „Iš kun. Antano Strazdo gyvenimo ir raštų“. J. Basanavičius rėmėsi L. Didžiulienės ir dar kelių nežinomų poetinių kūrinių nurašinėtojų duomenimis. J. Basanavičiaus leidinyje nepublikuojami „Giesmių svietiškų ir šventų“ kūrinių, skelbiami tik nauji eilėraščiai.

Taigi, kaip matyti, nuo XX a. pirmosios pusės Strazdui priskiriama vis daugiau kūrinių, turbūt siekta turėti kuo gausesnį jo literatūrinį palikimą, nes poetas tuo metu buvo ypač populiarus tarp žmonių. P. Subačius pažymi, kad lietuvių literatūros tyrinėtojams iki šiol rimtų problemų kelia Strazdo, Vienažindžio ir kitų ne tokių garsių tautosakėjusių XIX a. poetų veikalų korpusas (Subačius, 2001, 206). Todėl būtina Strazdo kūrinių atribucija. Remiantis P. Subačiumi, atribucija tai veikalo identifikavimas autorystės, chronologijos ir kilmės vietos požiūriu (Subačius, 2001, 205). V. Vanagas pabrėžia, kad „skelbdami Strazdui priskiriamus kūrinius, publikuotojai jų atribucijos klausimus iš esmės apėjo. Publikuotojus patenkino atribucijos, kurios rėmėsi liaudies pateiktųjų žodiniiais liudijimais ar senesniuose rankraštinuose užrašymuose randamais Strazdo, kaip autoriaus, nurodymais“ (Vanagas, 1968, 156). O, kaip žinoma, suintensyvėjus lietuvių kultūriniam gyvenimui (XX a. pr.), Strazdas susilaukė didesnio lietuvių literatūrologų dėmesio, nei bet kuris kitas praeities rašytojas ir jo kūryba netgi sąmoningai galėji būti produktyvinama. „Pradiniais tautinių literatūrų istorijos tyrimo etapais ne

vienas, ypač folkloriniu keliu perduotas veikalas buvo lengva ranka priskirtas negausiems iškiliems rašytojams“ (Lichačev, 1962, 292). Dėl šių asmenų populiarumo bei autoriaus kūrinis palietusios kontaminacijos apsirikdavo ne vien mokslininkai, kraštotyrininkai ir kultūrininkai. Pasak P. Subačiaus, „dainų – pramaišiui tautosakinių ir literatūrinių – peteikėjai patys minėdavo jiems labiausiai girdėtas pavardes ar slapyvardžius (Subačius, 2001, 209). Taip atsitiko ir su Strazdo kūryba. Pavyzdžiui, Strazdo tekstologijos istorijoje kur kas daugiau antetėzės atvejų, nei akivaizdžių autorystės įrodymų⁶.

Pastebėtina, kad autorystės pavirtinti kūriniai rinkinyje spausdinami tiesiog juos įtraukiant tarp kitų dainų, niekaip jų neišskiriant. Taigi galima daryti prielaidą, kad visi kūriniai laikyti lygiaverčiais. Pabrėžtina, kad eilėraščiai, nors ir įdėti knygelės viduryje, pateikiami eilės tvarka kaip Strazdo rinkinyje.

Kalbant apie „Giesmių svietiškų ir šventų“ (1814) eilėraščius, pasakytina, kad jie nurašomi gana tiksliai, tačiau yra pakeitimų. Pirmiausia matyti, kad pakeičiami pavadinimai: *Giesmie ape Sieratas*. → *Siratos Giesmė*; *Prieczastis Mergas* → *Mergos Pritikimas*; *Pasterka, arba Piemienu Giesmie*. → *Piemenėlių Giesmė*; *Pagrabas Palszia*. → *Palšio Pagrabas*. Po pavadinimų J. Gabrio-Paršaičio rengtame leidime visur dedamas taškas, tuo tarpu Strazdas tai darė ne prie kiekvieno pavadinimo.

Be šito, kai kur pakeičiami žodžiai. Išskirtini tokie atvejai:

⁶ Žr. pvz.: JONYNAS, Ambraziejus. *Gaivinanti tautosakos srovė*. Vilnius: Vaga, 1979; VANAGAS, Vytautas. Ką parašė ir ko neparašė Antanas Strazdas. *Pergalė*, nr. 6, 1966, p. 111–121; VANAGAS, Vytautas. *Antanas Strazdas*. Vilnius: Vaga, 1968.

*Kur asziej **nujasiu*** (1814) (p. 43)

*Kur ašei **nueisiu*** (1914) (p. 61);

*Jr piewiele **linksmesnie*** (1814) (p. 51)

*Ir pievelē **žalesnē*** (1914) (p. 67);

***Sugaditu** mums su Aniu* (1814) (p. 48)

***Suganytu** mums su Ona* (1914) (p. 66);

*Aplink sawi **gruždiedams*** (1814) (p. 51)

*Aplink save **grąžydams*** (1914) (p. 68);

*Numirie Palszis **nuiaja*** (1814) (p. 53)

*Numirē Palšis **nugojo*** (1914) (p. 70);

***Saulele** ti tekieia* (1814) (p. 57)

***Saulytėlė** tekėjo, tekėjo* (1914) (p. 71);

***Židi** ražiems leknieley* (1814) (p. 57)

***Lenkia** rožėms liekneliai, liekneliai*
(1914) (p. 71);

*Unt wisa święta **kardas*** (1814) (p. 54)

*Ant viso sviesto **gardas*** (1914) (p. 73).

Tiesa, svarbu pasakyti, kad prasmė keičiama daug mažiau nei J. Miliausko-Miglovaros 1884 m. parengtame leidime. Galima daryti prielaidą, kad kai kurie keitimai galėjo atsirasti, nes leidėjas nesuprato, ką Strazdas nori pasakyti, o kai kurie kiti – apgalvotai, norint pagražinti kūrybą.

Taip pat rasta atvejų, kai pereiliuojama pagal save, pvz.:

*Kadiel piemo nie gana,
Kadiel nie wara žalon girielen*
(1814) (p. 51)

*Kodėl piemuo negano,
Kodėl nevaro žalų margelių* (1914) (p. 67);

*Sudraskisma kiszkiu rietus,
Tieyp ir bus, Tieyp ir bus* (1814) (p. 47)

*Sudraskysme kiškio rietus,
Kaulelius, Kaulelius!* (1914) (p. 64).

Keliose vietose pridedami žodžiai:

*Kwieczius, miežius, žirnius siek,
Ir linielu nie užmiršk* (1814) (p. 52)

*Kviečius, miežius, žirnius sėk,
Ir linelių **sėti** neužmiršk* (1914) (p. 68).

Eilėraštyje „Sielianka Aušra“ leidėjas du kartus kartoja paskutinį eilutės žodį, to laikomasi per visą kūrinį, pvz.:

*Jautielis
Jauczias lawkan eydamas,
Kasa žiemi baubdamas* (1814) (p. 57)

*Jautelis, **jautelis**,
Jautis laukan eidamas, **eidamas**,
Kasa žemę baubdamas, **baubdamas***
(1914) (p. 71).

Be to, pabrėžtina, kad ir šiame leidime keičiama kūrinių intonacija, yra daug šaukiamųjų ir klausiamųjų frazių.

Aptariamajame leidime gerokai redaguota leksika. Kai kurie skoliniai keičiami lietuviškesniais, kitur paliekama, kaip buvo originale, dar kitur – žvaigždute pažymėti žodžiai yra paaiškinami puslapio apačioje. Taigi siekiama skaitytojui suteikti daugiau aiškumo.

1914 m. „Strazdelio Dainos“

1914 m. Strazdo „Giesmes“ išleido Liudas Gira. Jis – lietuvių poetas, dramaturgas, kritikas, publicistas, vertėjas (Doveika, 1974, 5–6). Šis leidinys parengtas Strazdo pirmosios knygelės šimtosioms metinėms paminėti ir poeto kūryba čia dar labiau gausinama. Leidinys papildytas 14 dainų, kurias poetui priskyrė L. Didžiulienė, J. Basanavičius, o dar 3 kūrinius Strazdui priskyrė pats sudarytojas (Vanagas, 1974, 85–86). Pažymėtina, kad nespausdinami autentiški humoristinio pobūdžio eilėraščiai („Kiškis“, „Priečastis mergos“ ir „Pagrabas Plašio“). Taigi iš „Giesmių“ (1814) publikuojami tik 9 kūriniai.

Patikimesnio pagrindimo, kad L. Giras priskirtų dainų autorystė tikrai yra Strazdo, nepateikiama. Kaip teigia pats leidėjas, šios dainos užtiktos Trakų apskrityje, jas jam padainavusi moteris teigė „girdėjusi, jog tos dainos esančios Strazdelio“ (Gira, 1914, 6–7). Panašiu būdu kūrinius Strazdui priskyrė ir L. Didžiulienė, kuri teigė, kad priskirdama kūrinius Strazdui ji rėmėsi savo tėvo ir ypač senelės, kuri prisiminusi patį poetą, tvirtinimais (Vanagas, 1968, 162). Taigi remtasi tiesiog nuogirdomis ir kūrinių „strazdiškumu“. P. Subačius pabrėžia, kad iš tiesioginių atribucijos metodų patikimiausias yra dokumentinis liudijimas. Iš filologinių metodų – kalbinių savybių tyrimas. Daugiausia dėmesio tenka dialektologiniu, socialiniu ar literatūriniu požiūriu žymėtai leksikai, fonetinėms ir morfologinėms savybėms, liudijančioms rašiusiojo tarmę, bei sintaksinėms konstrukcijoms (Subačius, 2001, 215–219). O nepavykus surinkti tvirtų atribucijos įrodymų, tačiau turint apčiuopiamų argumentų, dažniausiai pastebėjus kalbinių, stilistinių, teminių sutapimų, veikalai pakliūna į abejotinos autorystės grupę – *dubia*. (Subačius, 2001, 223). Tačiau, kaip matyti, šiuo atveju L. Girai labiau rūpėjo gausinti Strazdo kūrybos palikimą.

Leidėjas rinkinyje taip pat publikuoja savo įvadinį straipsnį, kuriame pateikia Strazdo biografiją, poeto tarmines ypatybes, leidime esančius kalbos keitimus („<...> leidžiamo šį rinkinėlį pritaikę jo tarmę prie mūsų rašomosios kalbos, <...> tai pat pakeitę vieną antrą nūn nevertotiną barbarizmą <...> (Gira, 1914, 7). Be to, paaiškina, kokias giesmes skelbia ir, kad rinkinys skirtas „ne mokslininkams-kalbininkams tyrinėti, bet šiaip žmonėms ir jaunimui padainuoti ir pasiskaityti“ (ten pat, 8).

Rasta keletas keitimų. Pirmiausia į akis krenta pavadinimai. Eilėraštis „Strazdas“ čia nurodomas *Strazdelis*. (1914) (p. 9); „Pasterka, arba piemenų giesmė“ vadinama *Piemenų daina* (1914) (p. 18), o „Giesmė apie siratas“ – spausdinama be pavadinimo (1914) (p. 13). Žvelgiant į

kūrinius, pastebėtina, kad yra ir savaip sueiliuota (taip dažniausiai elgiamasi, kai barbarizmai keičiami lietuviškais žodžiais ir norima išlaikyti rimą), pvz.:

*Nars razumni eset žmanies,
Ustawicznas barnies, zdradas,
Nie turiet terb saw malanies.
Asz ium takiu dodu radu
Giwenkit kayp mes pauksztieley*
(1814) (p. 46)

*Nors protingi esat žmonės?
Kodel nuolat barnės laikos,
Neturit tarp sau malonės?
Duodu patartį jums tokių:
Gyvenkit kaip mes paukšteliai*
(1914) (p. 13);

*Pasiszokiet Gierukieliey,
Jr wisas potas waykieley* (1814) (p. 52)

*Pasišokit, gėrukėliai,
Pasilinksminkit, vaikeliai!* (1914) (p. 18).

Be to, eilėraštyje „Rudenėlis“ trūksta dviejų eilučių:

*Jau ateia Rudienielis
Ataias unt man Janielis,
hey, hey, Janielis. 2.
Ataias unt žirga szirma,
Kuris man mileia pirma,
hey, hey man pirma. 2.* (1814) (p. 48)

*Jau atėjo rudenėlis,
Atajos unt man Jonelis.
Atajos ant žirgo širmo,
Kuris man mylėjo pirma* (1914) (p. 19).

Kaip matyti, nėra pakartojimo motyvo.

Kitaip elgiamasi „Piemenų dainoje“, kur leidėjas kūrinį suskirsto strofomis ir po kiekvieno posmelio pakartoja *ho ca-ca, ho lia-lia! ir t.t.* Apskritai, pasakytina, kad leidėjas daugumą kūriniių išskirto į strofas. Tuo tarpu Strazdas tuos eilėraščius rašė ištisai.

1938 m. „Pasaulinės ir dvasinės giesmės“ ir „Parinktieji raštai mokyklai“

Šias dvi knygas parengė Kostas Korsakas ir Juozas Petrulis. „Parinktieji raštai mokyklai“ nebus detaliau aptariami, nes tai analogiškas „Pasaulinių ir dvasinių giesmių“ perleidimas, tik trumpesnis (išimtos „Ant kalnelio putinas“, „Tai gražumas dukrelės“, „Stiprumas berno“ ir „Apgiedokim Žalnieriūną“).

Kostas Korsakas – kritikas, literatūros istorikas, vertėjas ir poetas (Sprindytė, 2009). Į pagalbą, rengiant Strazdo poezijos rinkinį, K. Korsakas pasikvietė Juozą Petrulį, muziejininką, kraštotyrininką, esperantininką ir svarbų kultūros veikėją (Prušinskas, 2009).

„Pasaulinių ir dvasinių giesmių“ leidimas yra didžiausias iš visų iki tol išėjusių ir beveik 5 kartus didesnis už pirmąjį leidimą: 1814 m. rinkinyje tėra 9 pasaulietinio ir 2 religinio turinio kūriniai, o 1938 m. – 43 pasaulietinės giesmės ir 8 religinės. K. Korsakas į šį rinkinį dar pridėjęs dainų taip pat nesilaikė atribucijos reikalavimų ir tiesiog vadovavosi kūriniių stiliaus ir motyvų „strazdiškumo“ kriterijumi. Tai daryti negalėjo būti labai protinga, nes tuo metu buvo daug

anoniminių kūrėjų ir, kaip mini V. Vanagas, buvo susidariusi net tam tikra Strazdo poetinė mokykla (Vanagas, 1968, 160), todėl daug kas galėjo bandyti mėgdžioti poetą.

Šis leidimas išsamus ne tik kūrinių, bet ir straipsnių apie Strazdą, iliustracijų ir įvairių paaiškinimų. Pratarinėje nurodoma, koks knygos sumanymas ir struktūra. Visi kūriniai pagal tematiką išskirstyti į šešis skyrius: „Vargas ir butis“; „Meilė ir šeima“; „Humoras ir satyra“; „Paukščiai ir žvėrys“; „Gamta“; „Tikybinės giesmės“. Toliau dedamas J. Petrulio straipsnis „Dėl šio leidinio kalbos“, kuriame nurodoma, kad dauguma formų, būdingų Strazdo kalbai yra paliekamos: „<...> šis leidinys taikomas plačiajai visuomenei ir mokyklai, o ne specialiai kalbos mokslui. Paliktuosius barbarizmus ir rytietybes, tikimės, nebus sunku suprasti. Be to, tam reikalui dedamas žodynėlis“ (Petrulis, 1938, 11). Taip pat publikuojama Strazdo biografija, išryškinamos jo būdo ypatybės ir kūrybos esmė, reikšmė. Rengiant leidinį, originalios Strazdo giesmės paimtos iš 1902 m. sudaryto A. Miluko leidimo, nes, kaip pažymi autoriai: „Deja, <...> pirmojo A. Strazdo kūrinių leidinio nėra nei Vyt. Did. Universiteto bibliotekoje, nei kur kitur Lietuvoje. Vienintelis to leidimo žinomas egzempliorius yra tik Lietuvių Mokslo Draugijoje, Vilniuje. Šiuo metu nebuvo galima juo pasinaudoti“ (Korsakas; Petrulis, 1938, 238). Taigi pirmojo „Giesmių svietiškų ir šventų“ leidimo neturėta. Paaiškinimuose yra aptariamas kiekvienas kūrinys (iš kur paimtas, kodėl priskirtinas, nurodomas jų populiarumas, kiti sutautosakėję variantai). Be šito, pateikiamas išsamus žodynėlis, nuorodos į literatūrą apie Strazdą, pateikti šaltiniai. Beje, įdedamos šešios iliustracijos ir visos jos išsamiai apibūdinamos. Publikuojami trys Strazdo portretai. Pirmasis – iš A. Miluko leidimo (ten leidėjas nenurodė portreto autorystės), kaip galimas autorius 1938 m. rinkinyje nurodomas Eduardas Romeris (ten pat, 231). Antrasis portretas – tai patvirtintas E. Romerio darbas. Kalbant apie trečiąjį portretą, leidėjai išreiškia abejones, nes rasta mažai panašumų su iki tol turėtais Strazdo atvaizdais. Be šitų iliustracijų dar publikuojama Strazdo paminklo Kamajuose nuotrauka (skulptorius Antanas Aleksandravičius) ir poeto kapo Kamajuose fotografija.

Būtina paminėti, kad pateikiamas eilėraščio „Kiškis“ ilgesnis variantas (kaip ir J. Miliausko-Miglovaros leidime, remiamasi L. Ivinskio kalendoriuje išspausdintu eilėraščio variantu). Patys leidėjai teigia: „Kadangi tie 7 posmai gerai derinasi su visos dainos turiniu ir stiliumi, jie įjungti į dainą ir šiame leidinyje. <...>. Jie arba paties Strazdo vėliau, jau po savo „Giesmių...“ išleidimo (1814 m.), prirašyti, arba kieno nors kito, gerai sugebėjusio imituoti Strazdo kūrybinę manierą, sukurti ir dainon įterpti“ (ten pat, 200). Vis dėlto, nepaisant abejonių, publikuojamas ir nepatvirtintas variantas.

1938 m. „Giesmių svietiškų ir šventų“ (1814) kūrinių leidimuose Strazdo tarmės fonetinės ypatybės pakeičiamos bendrinės kalbos fonetikos normomis, o morfologija, sintaksė ir leksika išlaikoma.

1951 m. „Dainos“

Tai Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto inicijuotas „Mokinio bibliotekos“ leidinys (knyga skirta mokykloms). Autorius nenurodomas. Leidinį sudaro „Giesmių svietiškų ir šventų“ (1814) 8 autentiški Strazdo kūriniai (neįdėtas „Priečastis mergos“) ir 4 neautentiški eilėraščiai. Gale yra žodynėlis, bet vis dėlto kai kurie barbarizmai keičiami lietuviškais žodžiais, tačiau morfologija ir sintaksė daugmaž lieka nepaliesta.

Nuo šių metų leidimo prasidėjo Lietuvių kalbos ir literatūros instituto inicijuojamų Strazdo kūrybos leidimų seka, kuriai vadovavo K. Korsakas.

Tiesa, sovietmečiu jokiai knygai nebuvo leista pasirodyti be įvairaus rango valdiškų prižiūrėtojų. Kaip pastebi Aleksandras Žirgulyš, „nederą mistifikuoti tuo, kad autorius kai kuriuos pakeitimus savo ranka rašęs. Tikroji situacija paprastai būna tokia: ‚sava ranka‘, bet ne ‚sava valia ir ne savo galva‘“ (Žirgulyš, 1989, 79). Taigi sovietmečiu pasirodę Strazdo poezijos leidimai buvo cenzūruoti.

1952 m. „Raštai“

Viename pokalbyje V. Vanagas prasiitaria, kodėl sovietmečiu Strazdas ir jo kūryba buvo tokia populiari: „Kone revoliucionieriumi ir socialinio maišto kėlėju Strazdą imta daryti jam priskyrus anoniminį eiliavimą „Varnas“. <...>. „Varnas“ buvo visur cituojamas kaip svarbiausias Strazdo motyvinis kūrinys. Tokia tonacija apie Strazdą rašyta ir vėliau, net ir Lietuvių literatūros istorijos I tome, iki 1963 m., kai buvo švenčiamas jo gimimo jubiliejus“ (Gasiliūnas, 2006, 170). Taigi, kaip paaiškėjo, būten dėl revoliucionieriaus ir maištininko, lygybės siekėjo įvaizdžio, kuris atitiko to meto valdžios programą, parengta išsamių Strazdo poezijos leidimų.

1952 m. leidimo pradžioje – A. Rimkūno straipsnis, kuriame ypač ryški sovietinė ideologija, o Strazdas iškeliamas kaip pats svarbiausias lietuvių poetas, nes esą buvo maištininkas, kovojo už žmonių lygybę, o ankstesnių laikų literatūrologų yra labai nuskriaustas, nes jo reikšmė buvo menkinama (Rimkūnas, 1952, 5–20). Kaip pats svarbiausias jo kūrinys minimas „Varnas“, jis ir išspausdinamas pats pirmasis, toliau eina originalūs eilėraščiai (nėra religinio pobūdžio giesmių, turbūt todėl, kad sovietmečiu krikščionybė buvo ypač menkinama) ir 23 Strazdui jau anksčiau priskirti kūriniai. Pažymėtina, kad į priedus įdėti dar 27 kūriniai – sutautosakėję dainų variantai. Knygos antraštiniame lape – Eduardo Jurėno pieštas Strazdo portretas. Taip pat pirmąkart tokio pobūdžio rinkinyje publikuojami trys dokumentai: „A. Strazdo eplikacija“; „A. Strazdo skundas Vilniaus Universiteto vyresnybei“ ir „Iš A. Strazdo bylos su Harasimovičium“. Jais remiamasi, kai norima pagrįsti Strazdo kaip revoliucionieriaus, kaip baudžiauninkų užtarėjo ir dvasininkijos neigėjo įvaizdį.

Knygos pabaigoje aptariami Strazdo poezijos leidimai (bibliografija). Taip pat yra pastabos, kuriose nurodoma, kokia sistema remiantis parengta ši publikacija. Nurodoma, kad pirmiausia spausdinami paties poeto išleisti kūriniai, toliau – L. Didžiulienės paskelbtos dainos ir kiti periodikoje poetui priskirti eilėraščiai. Trumpai aptariama Strazdo tarmė, nurodoma informacija apie kiekvieną kūrinių (beveik analogiškai aprašymai jau buvo publikuoti 1938 m. Strazdo poezijos leidime). Taip pat įdėtos trys Strazdo leidimų fotografijos (puslapiai su išspausdintu tekstu): dvi nuotraukos iš 1902 m. publikacijos ir viena 1814 m. poezijos leidinio faksimilė. Be to, pasakytina, kad čia taip pat pateikiamas žodynėlis, kuriame apibrėžtos barbarizmų prasmės.

Kaip matyti, šio rinkinio Strazdui priskiriamų neautentiškų kūrinių apimtis mažesnė. Tačiau pažymėtina, kad priežastys, kodėl kai kurie eilėraščiai nespausdinami, neatskleistos.

Pastebėtina, kad ne visi pavadinimai nurodomi tiksliai kaip originale, pvz.: *Sielianka Aušara* → *Aušra* ir *Pasterka, arba piemenų giesmė* → *Piemenų giesmė*. Taigi, kaip matyti, pavadinime nenurodomas žanras arba pavadinimas konkretinamas. Kalbant apie kūrinių tekstus, pažymėtina, kad pakeičiama tik fonetika, o morfologija, sintaksė ir leksika išlaikoma.

1955 m. „Senelis ganė aveles“

Ši knygelė skirta ikimokyklinio amžiaus vaikams. Leidinys didesnio formato ir su iliustracijomis, kurių autorė dailininkė Ona Kirnaitė. Piešiniuose vaizduojami kūrinių epizodai ir veikėjai, tai leidimui suteikia žaislingumo ir knygelė tampa įdomesnė vaikams. Publikuojamas vienas autentiškas kūrinys „Aušra“ ir du neautentiški kūriniai „Senelis ganė aveles“ ir „Ei tu, Dominykai“. Galima manyti, kad šie kūriniai pasirinkti todėl, kad leksika nesudėtinga, nėra labai daug barbarizmų, o jų tematika apie gražius, vaikui suprantamus dalykus.

1957 m. „Raštai“

Šis knyga beveik analogiškas 1952 m. „Raštų“ leidimas. Nėra priedų, kuriuose nurodomi sutautosakėję Strazdo kūrinių variantai. Įžanginio straipsnio autorius L. Gineitis. Čia koncentruojamasi į Strazdo kūrybą, mažiau dėmesio skiriama biografiniams faktams. Tiesa, rinkinyje daug mažiau jaučiama sovietinė ideologija. Knygelėje yra iliustracijų, kurių autorius nenurodomas. Spausdinami 33 eilėraščiai (9 autentiški ir 24 neautentiški kūriniai). Į pradžią vėl iškeliamas eilėraštis „Varnas“, jis net iliustruojamas. Vaizduojama, kaip ponas prižiūri baudžiauninkų darbą. Yra „Paaiškinimai“, kuriuose apibūdinamos publikuojamos dainos. Pateiktas Strazdo poezijos leidimų sąrašas ir žodynėlis. Visi kūrinių pavadinimai nurodomi

tiksliai. Tarminė fonetika keičiama bendrinės kalbos fonetikos normomis, o morfologija, sintaksė ir leksika išlieka netvarkyta.

1974 m. „Giesmė apie siratas“

Šis leidimas (su išlygomis) gali būti priskirtinas kritiniam leidimo tipui. Klasikiniame aukščiausios tekstologinio darbo pakopos apibūdinime, kurį pateikė P. Bowersas, atkreipiamas dėmesys į autoriaus ketinimus ir norus: „Kritinis leidimas tas, kuris suseka ir atskleidžia autoriaus intencijų, kur jos bebūtų pastebėtos, visumą, ir kuris korektiškai susieja jas unikalia sinteze. Tai aiškiai vienintelis tinkamas leidimas, pakankamai pilnas ir tikslus, kad patenkintų kritikos reikmes“ (Bowers, 1959, 25). Toks leidimas nustato ir „argumentuotai pateikia tam tikrą teksto versiją – *kritinį tekstą*, kuris filologiniu ir istoriniu požiūriu laikomas pagrindine, įtikimiausia originalų perskaitymo ar jų rekonstravimo galimybe“ (Subačius, 2001, 40). Šio tipo leidime ypatingas dėmesys tenka neaiškioms užrašytoms vietoms iššifruoti, įvairaus tipo klaidoms atskleisti ir taisyti.

1974 m V. Vanago parengtame leidinyje kritiškai žvelgiama į Strazdo kūrybos palikimą. Dėl to, kad Strazdas ilgą laiką buvo labai populiarus Lietuvoje ir jo poezija dainuojama sklido iš lūpų į lūpas, o kūriniai smarkiai tautosakėjo, iškilo, atrodo, sunkiai išsprendžiama autorystės problema. „Lietuvių tekstologams redakcijų tradicijos klausimus dažniausiai kelia ne ankstesnės publikacijos, o žodinis perdavimas. Strazdo, Vienažindžio kūrybos ir kitos plačiai tautosakėjusios poezijos naujausiuose leidimuose sekama autorizuotais originalais, folklorinės redakcijos griežtai atmetamos“ (Subačius, 2001, 139). Taigi šio leidinio rengėjas pasielgė kaip sąžiningas tekstologas ir nepaisydamas, kad tai esą gali sumenkinti Strazdo literatūrinį palikimą, atskleidžia daug brandesnį požiūrį į faktus. „Kaip atribucijos sudėtinė dalis ir jos priešingybė gali būti išskirta *antetezė* – anksčiau pareiktų spėjimų apie veikalo kilmę, tradiciškai įsigalėjusios nuomonės apie autorystę nepripažinimas, analizės metu iškilusių autorystės hipotezių atsisakymas“ (Subačius, 2001, 208). V. Vanagas panaudoja atetezės metodą ir knygoje spausdinami tik tiek kūriniai, kurie buvo išleisti paties autoriaus, arba yra dokumentiškai patvirtinti. Rinkinio sudarytojas teigia: „<...> išlikusi, šiuo metu žinoma A. Strazdo poezija yra negausi: dešimt pasaulietinių kūrinių bei dvi religinės giesmės lietuvių kalba ir vienas lenkiškas kūrinys – iš viso 487 eilutės. <...>. Kad poetas tiek ir teparašė, galima abejoti. Jo eilių tikriausiai yra įsiliejusių į XIX a. anoniminių mūsų poeziją. Bet, kurie tos daugiausia sutautosakėjusios poezijos kūriniai priklauso A. Strazdui, šiandien neįmanoma pasakyti. Nuo praėjusio šimtmečio vidurio jam buvo priskirta virš trijų dešimčių dainų ir eilėraščių <...>. Šios eilės pasidarė tradicine ir didžiausia jo kūrybos tomelio dalimi, dažnai jomis remiantis buvo charakterizuojama tos kūrybos ideologija ir poetika. Deja, neautentiškųjų eilių priskyrimas A. Strazdui nėra dokumentuotas, paremtas kokiais nors faktais ar tvirtesniais argumentais. <...>. Šiandieninio tekstologijos mokslo reikalavimu, joks autorystės nustatymas neįmanomas be šimtu procentu patikimo įrodymo, dokumentinio paliudijimo“ (Vanagas, 1974, 11). Tokios

V. Vanago pasitelktos atribucijos revizavimas atveria tikslesnę literatūros praeities panoramą ir skatina tolesnes paieškas.

Iš viso publikuojama 12 kūrinių (beveik visi iš 1814 m. „Giesmių svietiškų ir šventų“ leidimo (ir net vienas religinės tematikos kūrinys „Giesmė prieš mišią“, kuris žinoma visoje Lietuvoje ir čia niekaip nepaneigsi Strazdo autorystės (iki šiol sovietiniais metais pasirodžiusiuose leidimuose jis nebuvo publikuojamas), išskyrus „Giesmė apie vardą Marijos“, kuri, galima daryti prielaidą, nepraėjo valdžios reikalavimų, nes yra krikščioniško pobūdžio. Tačiau pasakytina, kad pats leidėjas tikslesnių priežasčių nenurodo.

Pateikiamos penkios iliustracijos: nežinomo dailininko raižinys – Strazdo portretas; Strazdo autografas (iš 1819 m. pakvitavimo); „Giesmių svietiškų ir šventų“ 1814 m. titulinis lapas; „Giesmių svietiškų ir šventų“ 1814 m. puslapis; Strazdo paminklo Kamajuose nuotrauka (skulptorius A. Aleknavičius).

Įvadiniamame straipsnyje V. Vanagas pateikia aiškesnius Strazdo biografijos faktus (remiamasi įvairiais dokumentais, atsargiau daromos vienokios ar kitokios išvados), aptaria poeto kūrybos motyvus, bruožus ir susidariusią autorystės nustatymo problemą. Taip pat publikuojami visi archyvuose rasti Strazdo skundai ir kitokie reikaliniai raštai (išversti į lietuvių kalbą), iš kurių aiškėja daug detalių apie poeto gyvenimą, pažiūras, būdą. Taip pat apibūdinamas kiekvienas kūrinys (iš kur paimtas, kaip rastas ir pan.). Pateikiama Strazdo poezijos bibliografija su komentarais. Tekstai redaguojami laikantis jau nusistovėjusio principo: tarmės fonetinės ypatybės keičiamos bendrinės kalbos fonetikos normomis, o morfologija, sintaksė ir leksika išlaikoma.

1991 m. „Giesmės svietiškos ir šventos“. Faksimilinis leidinys

Faksimilė priskirtina dokumentiniam leidimo tipui. Pasak P. Subačiaus, „dokumentinė autografo ar reto leidinio publikacija gali tapti svarbiu impulsu tyrimams. Ji tiek žinovams, tiek plačiajai visuomenei padeda patirti originalo kultūrinės formos įspūdį. <...> Faksimilė – tai tiksliai ir tiesiogiai vaizdą perteikianti grafinė užrašo kopija“ (Subačius, 2001, 27–28).

Akcentuotina, kad norint pateikti tikrąjį Strazdo poezijos vaizdą, buvo būtina gražinti išbrauktas bei pakeistas vietas, kompoziciją, pavadinimus. Šiuo atveju reikėjo publikuoti ir ilgai neskelbtą religinę giesmę „Apie vardą Marijos“. Taip pat rengiant faksimilę siekta du dar likusius egzempliorius apsaugoti ir išgelbėti nuo „lemties atsitiktinumų“ (Girdzijauskas, 1991, 6). Be šito, norėta tekstą gražinti prie originalo versijos, nes, kaip teigia J. Tumelis: „Pastaraisiais dešimtmečiais poeto raštus keliskart išleidus sudabartinta rašyba ir skyryba, seniai pasigendama ir tokio jų teksto, koks jis buvo pirmąkart išspausdintas“ (Tumelis, 1991, 63). Išleidus dokumentinį leidimą, viso to buvo pasieکتا.

Faksimilinis leidinys spaudai patvirtintas buvo jau po to, kai Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba pasirašė Lietuvos nepriklausomybės atstatymo aktą. Taigi, galima sakyti, jau nepriklausomoje Lietuvoje. Knygą sudarė literatūros ir kultūros istorikas, bibliografas J. Tumelis. „Giesmių“ faksimilėje pateikiamas leidėjo straipsnis „Žinios apie egzempliorius“, kuriame aptariama, kas ir kiek turėjo „Giesmių svietiškų ir šventų“ (1814) originalių leidimų, koks likimas juos galėjo ištikti. Beje, pateikiama informacija, kaip du išlikę originalūs knygos egzemplioriai atsirado Lietuvos nacionalinėje M. Mažvydo bibliotekoje ir vienas – Vilniaus universiteto mokslinėje bibliotekoje. Įvadinio straipsnio autorius literatūrologas J. Girdzijauskas pateikia informaciją, kaip Strazdas leido savo rinkinius, su kokiomis problemomis ir negandomis tuo metu susidūrė poetas.

Leidinyje publikuojamas vientelio išlikusio pilno egzemplioriaus, saugomo Lietuvos nacionalinėje M. Mažvydo bibliotekoje faksimilė ir defektinio egzemplioriaus, saugomo VU mokslinėje bibliotekoje faksimilė. Taip pat perspausdinamas pilnas rinkinio tekstas. Antrame puslapyje – Strazdo portretas (nežinomo autoriaus). Antraštinis puslapis sumaketuotas panašiai, kaip atrodė originalo viršelis, tai leidiniui suteikia autentiškumo.

Apibendrinimas

Kaip matyti, Strazdo „Giesmių svietiškų ir šventų“ (1814) rinkinio kūriniai ne sykį buvo redaguojami ir pereiliuojami. Per beveik du amžius poeto kūrybinis palikimas buvo labai gausinamas. Leidėjai, norėdami pabrėžti Strazdo įnašą į lietuvių poezijos raidą, neretai sąmoningai poeto kūrybos publikacijose spausdindavo daug kūrinių. Tam įtakos turėjo ir sovietmečiu ypač pabrėžiamas Strazdo revoliucionieriaus ir maištininko įvaizdis, kuris atitiko to meto nuostatas. Vis dėlto, kad ir kaip „Giesmių“ turinys buvo keičiamas, šiuo metu Strazdo autorystės problematika bent iš dalies yra išspręsta. Prie to prisidėjo V. Vanagas ir J. Tumelis, kurie publikavo tikrąjį poeto literatūrinį palikimą, autentiškų kūrinių vaizdą. Išleidus faksimilę, Strazdo kūryba atgavo pirminį pavidalą.

3. ANTANO STRAZDO KŪRINIŲ RAŠYBOS IR KALBOS YPATYBĖS

3.1 „Giesmių svietiškų ir šventų“ pirmojo leidimo rašybos ir kalbos ypatybės

Zigmo Zinkevičiaus knygoje „Lietuvių kalba XVIII–XIX a.“ rašoma: „Kadangi daugelio leidimų priskyrimas Strazdui kelia abejonių, tai jo kalbą tyrinėti nelengva. Tenka remtis vien

nedideliu 1814 m. „Giesmių svietiškų ir šventų“ tekstu. Iš jo matyti, kad Strazdas rašė rytų aukštaičių tarme su tradicinės raštų kalbos elementais“ (Zinkevičius, 1990, 189).

3.1.1 Rašyba ir diakritiniai ženklai

Daugelis Antano Strazdo rašybos dalykų yra tokie, kokie apskritai buvo vartojami XIX a. Lietuvoje. Balsę <i> Strazdas vartojo garsui [j] reikšti, pvz.: *nupiautas* „nupjautas“ (p. 45), *tekieia* „tekėjo“ (p. 57), *pranaszauiu* „pranašauju“ (p. 50), *wieiu* „vėju“ (p. 46), *ium* „jum“ (p. 46), *brukoia* „brūkuoja“ (p. 58). Vienoje vietoje tam pačiam reikalui vartojama ir raidė <y>, pvz.: *yi* „ji“ (p. 48). O garsui [i] žymėti kai kur (žodžio pradžioje) vartojo grafemą <j>, pvz.: *jszrinktuiu* „išrinktųjų“ (p. 54), *jr* „ir“ (p. 53), *jszwarikit* „išvarykit“ (p. 52), *jsigiia* „įsigijo“ (p. 47).

Poetas niekur nerašė nosinių raidžių ir trumpino ilguosius balsius. Ilgąjį garsą [ā] žymėjo <a>, pvz.: *kagi* „ką gi“ (p. 45), *ka* „ką“ (p. 45), ilgąjį [ū] – balse <u>, pvz.: *turtu* „turtų“ (p. 43), *musu* „mūsų“ (p. 56), *galvu* „galvų“ (p. 45), *lazdinu* „lazdynų“ (p. 49), *afieru* „aferų“ (p. 56), *graziu* „gražių“ (p. 51); *rupini* „rūpini“ (p. 44), *natura* „natūra“ (p. 51), *trubeles* „trūbeles“ (p. 51), *pukini* „pūkinį“ (p. 44), *pietus* „pietūs“ (p. 43). [ī] žymėjo <i>, pvz.: *kazakieli* „kazakėlių“ (p. 57), *pataleli* „patalėlių“ (p. 44), *arkleli* „arklelių“ (p. 44), *pawasarieli* „pavasariėlių“ (p. 50), *sziaki* „šiokių“ (p. 53); *medi* „medų“ (p. 45), *zidi* „žydi“ (p. 45), *walgit* „valgyt“ (p. 46), *padarisma* „padarysime“ (p. 47), *ganit* „ganyt“ (p. 49). Išimtis yra žodis *szwietuiu* „šventųjų“ (p. 54), kur rašoma grafema <ę>, veikiausiai tai gali būti korektūros ar spausdinimo klaida. V. Vanagas taip pat pažymi, kad įvairių nukrypimų atsirasti galėjo ir dėl tokių priežasčių kaip „autoriaus pažintis su kitomis tarmėmis ir gal net sąmoningas jų ypatybių perėmimas, panaudotų liaudies dainų kalbos įtaka, leidėjų ir, turbūt, visų pirma spaustuvės rinkėjo redakcinis įsikišimas, pagaliau vienu kitu atveju kalbinė kitokybė, galimas daiktas, tėra korektūrinis atsitiktinumas“ (Vanagas, 1974, 88–89).

Garsą [ė] poetas žymėjo dvigarsiu <ie>, pvz.: *sudietas* „sudėtas“ (p. 43), *diel* „dėl“ (p. 44), *numirie* „numirė“ (p. 53), *suwarie* „suvarė“ (p. 47), *siek* „sėk“ (p. 51) arba kai kur <e>, pvz.: *piewelem* „pievelėm“ (p. 57), *wejelus* „vėjeliūs“ (p. 44), *ausielem* „auselėm“ (p. 57). Grafema <e>, retai, bet kai kur žymėjo ir dvigarsį [ie], pvz.: *ape* „apie“ (p. 44), *wewersis* „vieversys“ (p. 57); arba raide <i>, pvz.: *dina* (čia matome žemaitybę (Vanagas, 1974, 88) „diena“ (p. 47), *milaszirdingas* „mielaširdingas“ (p. 56).

Dvigarsį [au] Strazdas žymėjo raidžių junginiu <aw>, pvz.: *brundinaw* „brandinau“ (p. 50), *jaw* „jau“ (p. 43), *gawni* „gauni“ (p. 45), *lawkan* „laukan“ (p. 57), *waraw* „varau“ (p. 51). Dvibalsį [ei] žymėjo raidžių junginius <ey>, pvz.: *reykie* „reikia“ (p. 44), *eyk* „eik“ (p. 44),

greytay „greitai“ (p. 53), *teysibies* „teisybės“ (p. 54), *sweykatu* „sveikatą“ (p. 56). Dvibalsį [ai] žymėjo <ay>, pvz.: *gayley* „gailiai“ (p. 45), *labay* „labai“ (p. 44), *greytay* „greitai“ (p. 53), *trukay* „trukai“ (p. 52), *waykieley* „vaikeliai“ (p. 52). Taip pat [ai] žymėjo ir <ey>. Tai byloja, kad galūninis cirkumfleksinis dvibalsis [ai] (Zinkevičius, 1988, 260) Strazdo gimtojoje šnektoje turėjo būti „išblėsęs“, pvz.: *dziauksmey* „džiaugsmi“ (p. 52), *ziedey* „žiedai“ (p. 50), *sirpiney* „sirpinai“ (p. 50), *linksmey* „linksmi“ (p. 50). Tuo tarpu (i)ai žymėtas <iey> (su pridėtinu j), pvz.: *tunkiey* „tankiai“ (p. 44), *didžiausiey* „didžiausiai“ (p. 43), *sunkiey* „sunkiai“ (p. 45). Dvibalsių [ai] ir [ei] žymėjimas <ay>, <ey> – pasak Giedriaus Subačiaus – lenkų rašybos ypatybė (Subačius [G.], 1996, 79).

Pastebėtina, kad Strazdo „Giesmėse“ vartojama ir daugiau grafemų, kurios būdingos lenkų kalbos raidynui. G. Subačius teigia, kad tuo metu (XIX a. pradžioje) rašymas ne lietuviškomis grafemomis buvo įprastas. „Tokios raidės ir rašmenys jau nuo pat XVI a. buvo perimti iš lenkų, ir nei tada, nei juo labiau XIX a., tradicijai nusistovėjus, niekam neatrodė nesuprantami“ (ten pat, 79). Laikantis to laiko tradicijos kietasis [l] žymimas <ł>, pvz.: *sulele* „sulelė“ (p. 50), *klapatu* „klapatų“ (p. 43), *ploszciu* „ploščiu“ (p. 55), *arkleli* „arklelį“ (p. 44), *lazdinu* „lazdynų“ (p. 49). Minkštasis garsas [l] žymėtas <l>. <l> rašomas dažniausiai prieš balsius *u* ir *i*, pvz.: *wejelus* „vėjėlius“ (p. 43), *ligu* „ligų“ (p. 44), *walgit* „valgyt“ (p. 45), *pawasarieli* „pavasarielį“ (p. 50), *Strazdielis* „strazdelis“ (p. 51). Lietuvių kalbos [v] Strazdas žymėjo lenkiško alfabeto grafema <w>, pvz.: *wierpetas* „verpetas“ (p. 50), *świetas* „svietas“ (p. 43), *Swientosius* „šventuosius“ (p. 53), *wewersis* „vieversys“ (p. 57), *wadina* „vadina“ (p. 55). Lietuvišką [ž] lenkų raidyno pavyzdžiu žymėjo raide <ż>, pvz.: *żmanies* „žmonės“ (p. 46), *żalamargieles* „žalamargėles“ (p. 51), *mieżiu* „miežių“ (p. 47), *darżielu* „darželiu“ (p. 54), *żina* „žino“ (p. 53). Be to, galima daryti prielaidą, kad dėl spaustuvininko kaltės, vienoje vietoje [ž] žymimas rašmeniu <ż> su diakritiniu ženklu (taškelio viršuje), plg. *żiemes* „žemės“ (p. 56). Tai patvirtina Birutė Kabašinskaitė ir Juozas Tumelis, kurie pažymi, kad „spaustuvėje „Giesmių svietiškų ir šventų“ tekstą rinkęs asmuo ne itin gerai mokėjęs lietuviškai“ (Tumelis, 1991, 59–63; Kabašinskaitė, 2001, 325–337). P. Subačius čia išvelgia problemą ir akcentuoja, kad „nors kritinės bibliografijos metodai Lietuvos senųjų spaudinių atžvilgiu taikyti, tačiau jais grindžiamų teksto istorijos tyrimų negausu, mažai kas ryžosi pagal spaudinį atstatinėti hipotetinį pirminį tekstą. <...> būtų labai pageidautinas ir Strazdo poezijos knygutės rankraščio rekonstrukcijos bandymas“ (Subačius, 2001, 107). Tai tikrai padėtų išvengti įvairių konkrečiai nepaaiškinamų Strazdo kalbos nukrypimų. Kalbant toliau apie rašybą, pasakytina, kad tokių raidžių kaip <ś> ir <ć> (su diakritiniais ženklais) Strazdas nerašė. Garsą [š] žymėjo lenkišku digrafu <sz>, pvz.: *miszkan* „miškan“ (p. 51), *szimtas* „šimtas“ (p. 52), *kiszkielis* „kiškėlis“ (p. 58), *isztiszka* „ištiško“ (p. 57), *paszaras* „pašaras“ (p. 43). Garsą [č] žymėjo raidžių junginiu <cz>, pvz.:

jawcziau „jaučiu“ (p. 51), *szwienčiausiu* „švenčiausiu“ (p. 56), *czilba* „čiulba“ (p. 52), *czesas* „čiesas“ (p. 55). Afrikatą [dž] Strazdas žymėjo raidžių junginiu <dz>, pvz.: *girdziu* „girdžiu“ (p. 44), *dziaugias* „džiaugias(i)“ (p. 51), *saldziausis* „saldžiausias“ (p. 54), *graudzia* „griaudžia“ (p. 57), *saudzia* „siaudžia“ (p. 57). Kalbant apie raidę <s>, Giedrius Subačius pažymi, kad Lietuvoje maždaug iki XIX a. pradžios lietuviškuose spaudiniuose dar vis buvo spausdinama ilgoji raidė <ſ>. Iki tol ji vartota žodžio pradžios ir vidurio pozicijoje, o žodžio pabaigoje spausdinta trumpoji <s>. Kalbos istorikas pabrėžia, kad jau „tik <s> rinkta <...> „Giesmėse svietiskose ir šventose“ (Subačius [G.], 2004, 239). Taigi „Giesmėse“ garsas [s] žymimas įprastine dabartinės lietuvių kalbos raide <s>, pvz.: *atrasiu* (p. 43), *saka* (p. 44), *saw* (p. 47), tik žodyje *svietas* „pasaulis“ ši raidė rašoma su akūtu viršuje, plg. *śvietas* (p. 54).

Pastebėtina, kad „Giesmėse svietiskose ir šventose“ ne visi bendriniai daiktavardžiai buvo rašomi mažosiomis raidėmis, kodėl taip elgiamasi, nėra žinoma, galima daryti prielaidą, kad autorius tai nusižiūrėjo iš kaimyninių kalbų. Kai kuriuos biblinius sąvokų pavadinimus Strazdas rašė iš didžiosios raidės, pvz.: *Diawa* „Dievą“ (p. 52), *Bažniczias* „bažnyčias“ (p. 53), *Swientosius* „šventuosius“ (p. 53), *Jezaus Malonies* „Jėzaus malonės“ (p. 56). Didžiąja raide žymėjo giminystės ryšius žyminčias sąvokas ir kitas kasdienines realijas, pvz.: *Swietas* „svietas“ (p. 43), *Matinieles* „motinėlės“ (p. 44), *Tieweli* „tėvelio“ (p. 45), *Artaiiau* „artojau“ (p. 51), *Diena* „diena“ (p. 52) ir etc.

„Giesmėse“ atskirai teberašomi kai kurie priešdėliai (tokia tradicija atėjusi iš lietuvių senųjų raštų (žr. Zinkevičius, 1988), pvz.: *nie pierki* „neperki“ (p. 45), *pa lungiem* „palangėm“ (p. 57), *nie korie* „nekorė“ (p. 53), *tie silsi* „tesilsi“ (p. 55), *už žiele* „užžėlė“ (p. 45).

3.1.2 Kalbos ypatybės

3.1.2.1 Fonologijos ypatybės

XIX a. pradžioje lietuvių bendrinė kalba nebuvo vieninga, rėmėsi net keliomis tarmėmis, todėl atskirų autorių fonetinės ypatybės buvo skirtingos. Kai kurie XIX a. ypatumai dabartinėje lietuvių kalboje jau nebevartojami ir išlikę tik dialektuose ar šnektose (Zinkevičius, 1990).

Strazdo kūryboje yra rytų patarmių (puntininkų, žadininkų) bruožų. Ryškus prabaltiškojo [ā] vartojimas (bk [o]) (Korsakas, 1957, 230; Palionis, 1967, 92–96), pvz.: *nujasiu* „nujosiu“ (p. 43), *Artaiiaus* „artojaus“ (p. 51), *szaka* „šoka“ (p. 57), *satus* „sotus“ (p. 53), *aszaramis* „ašaromis“ (p. 56). Taip pat rasta lyčių su *ia* (manyta, kad taip siekiama išryškinti rytų aukštaičių platųjį [æ]), pvz.: *karwialis* „karvelis“ (p. 58), *kialu* „keliu“ (p. 56). Kita tarminė savybė, kuri matoma „Giesmėse“ (1814), tokia, kad Strazdas garsą [a] vertė [u], pvz.: *gałwu*

„galva“ (p. 43), *anu* „ana“ (p. 45), *paniu* „ponia“ (p. 46), *wisu* „visa“ (p. 52), *burnu* „burna“ (p. 52).

Dėl tarmės panašiai elgiamasi ir su kai kuriais kitais rašmenimis. Kai kurių dvigarsių ir dvibalsių poetas neišlaiko sveikų, garsai yra siaurinami. Iš tokių atvejų minėtini [am], [an], kuriuos autorius vertė į [um], [un], pvz.: *brundiney* „brandinai“ (p. 49), *tunkias* „tankias“ (p. 46), *nukunku* „nukanku“ (p. 50), *bumbizas* „bambyzas“ (p. 53), *runku* „ranką“ (p. 43). Toks pats atvejis matomas, kai [im], [in] ir [i] verčiami į [em], [en], [e], [ē], pvz.: *skrindu* „skrendu“ (p. 46), *sawi* „save“ (p. 56), *krumi* „krūme“ (p. 49), *żwayzdi* „žvaigžde“ (p. 54), *tinay* „tenai“ (p. 57), *ziemi* „žemė“ (p. 57), *sawis* „savęs“ (p. 45). Pažymėtina, kad poetas kai kur vietoj [e] ir [ē] (žodžio gale) žymėjo <y>, pvz.: *kiepuriely* „kepurėle“ (p. 48), *szablely* „šoblele“ (p. 48), *żagriely* „žagrelė“ (p. 51). Taip pat ir diftongo [uo] Strazdas neišlaikė ir vartojo [o], pvz.: *kalnosc* „kalnuose“ (p. 50), *dok* „duok“ (p. 53), *donas* „duonos“ (p. 45), *potas* „puotos“ (p. 52), *wargosc* „varguose“ (p. 45).

Be to, pastebėtina, kad daug kur kietinami priebalsiai. Teigti, kad balsiai kietinami, galima dėl to, kad nevartojamas minkštumo ženklas *i*, pvz.: *wejelus* „vėjeliūs“ (p. 43), *sparnielu* „sparneliu“ (p. 45), *waykielus* „vaikeliūs“ (p. 52), *Pietrukay* „Petriukai“ (p. 30), *saudzia* „siaudžia“ (p. 50), *graudzia* „griaudžia“ (p. 51). Apie priebalsių kietumą byloja ir veliarinis [ɫ], kurį Strazdas dažniausiai vartojo prieš *e* tipo vokalizmą, pvz.: *sulele* „sulelė“ (p. 50), *arkleli* „arklelį“ (p. 44), *awieles* „aveles“ (p. 49), *Karwieles* „karvelės“ (p. 51), *Saule* „saulė“ (p. 54). [ɫ] taip pat vartojo ir prieš *a*, *au*, *ai*, pvz.: *klapatu* „klapatų“ (p. 43), *lapini* „lapinė“ (p. 48), *lazdinu* „lazdynų“ (p. 49), *mielas* „mielas“ (p. 51), *lakstidamas* „lakstydamas“ (p. 52), *plaukitie* „plaukyti“ (p. 43), *priglausk* „priglausk“ (p. 45), *klaus* „klausia“ (p. 48), *plaukie* „plaukia“ (p. 50), *laykik* „laikyk“ (p. 56). Be to, rasti du atvejai, kai [ɫ] vartojamas ir prieš [o], pvz.: *ploszcju* „ploščiu“ (p. 55), *losku* „loską“ (p. 56).

Taip pat matyti, kad kai kuriose vietose tam tikras priebalses autorius rašo taip, kaip girdi, pvz.: *dirptu* „dirbti“ (p. 44), *dripsok* „drybsok“ (p. 45); *sujung* „sujunk“ (p. 51), *dziauksmey* „džiaugsmi“ (p. 52); *skrizdamas* „skrisdamas“ (p. 50), *klezdamas* „klėsdamas“ (p. 50).

„Giesmėse svietiškos ir šventose“ (1814) rasta ir achajiškų fonetikos reiškinių – sinkopės ir kontrakcijos pavartojimo atvejų. Sinkopė apibūdinama, kaip garso išnykimas žodžio viduje (KTŽ, 1990, 181), pvz.: *paklausisma* „paklausysime“ (p. 51), *pasganis* „pasiganys“ (p. 51), *kurs* „kuris“ (p. 43), *gaspadars* „gaspadorius“ (p. 44). Kontrakcija yra dviejų gretimų kalbos garsų sutraukimas į vieną tarpinį garsą (ten pat, 109). „Giesmėse svietiškos ir šventose“ rastas vienas kontrakcijos atvejis, plg. *deysiu* „daeisiu“ (p. 45). Taip pat užfiksuota forma su protezės atveju. Protezė – tai fonetiškai paaiškinamas, bet etimologiškai nepagrįstas papildomo garso atsiradimas žodžio pradžioje. Protezė dažna lietuvių tarmėse (ten pat, 162), pvz.: *wogas* „uogas“ (p. 50). Be

šito, aptikta rytų aukštaičių autorių raštams būdinga lytis *žvaizdė* (be įspraustinio priebalsio [g]) (Palionis, 1967, 105), plg. *žwayzdi* (p. 54).

3.1.2.2 Morfologijos ypatybės

Morfologijos ypatybės daugmaž atitinka Strazdo gyvenamojo laikotarpio (XIX a.) bendrinės kalbos tendencijas. Taip pat pastebima, kad ryški ir rytų aukštaičių tarmės įtaka.

Strazdo kalboje dar gana gyvas vidaus einamasis vietininkas (iliatyvas). Iliatyvas – tai vietininkas, rodantis, kad veikėjas ar veiksmas juda į tą vietą, kuri pavadinta šiuo linksniu. Iliatyvas dažniausiai vartojamas Rytų Lietuvoje (KTŽ, 83), pvz.:

- a) *Keyp tik wienas truban užgawa* (p. 47);
- b) *Ir ijoias kieman musu* (p. 48);
- c) *Eia merga su wiedrieleys upien undieniela* (p. 49);
- d) *Wesk staynian* (p. 44).

Taip pat „Giesmėse svietiškose ir šventose“ rasta atematinių veiksmažodžio asmenavimo formų (galūnė dedama tiesiai prie šaknies, neturi tematinio balsio (balsio esančio prieš galūnę) (KTŽ, 28; 209), pvz.:

- a) *Bo esmu walnia pauksztiele* (p. 46);
- b) *Paniu esmu wisa šwieta* (p. 46).

Infinityvai „Giesmėse“ paprastai sudaromi su *-tie*, pvz: *plaukitie* „plaukyti“ (p. 43), *waykitie* „vaikyti“ (p. 43), *garbintie* „garbinti“ (p. 56), *giwentie* „gyventi“ (p. 56).

Tradiciškai sudaromos nuosakų formos. Liepiamoji nuosaka rašoma su formantu *-k*, pvz.: *eyk* (p. 44), *pasakik* (p. 48), *klausik* (p. 49), *buk* (p. 55), *dok* (p. 56). Rastas atvejis, kai geidžiamoji nuosaka sudaroma su dalelyte *te*, plg. *Karwitieles te pasieda* „karvytėlės te paėda“ (p. 52).

Iš žodžių darybos archaizmų minėtini priešdėliai *až(u)-*, *ata-*, pvz.: *ažudos* „užduos“ (p. 49), *aždarikit* „uždarykit“ (p. 44), *atadodam* „atiduodam“ (p. 54).

Vietoj įvardžio *ji* vartojamas įvardis *ana*, pvz.: *Linksma Diena, linksma ana* (p. 52).

3.1.2.3 Sintaksės ypatybės

Sintaksė palyginti lietuviška, jei nebūtų minimi būdingi ano meto bažnytinės kalbos vertiniai, lenkų kalbos kalkės (Zinkevičius, 1990, 26).

„Giesmėse svietiškose ir šventose“ prielinksnių vartosena nemažai skyrėsi nuo dabartinės bendrinės kalbos. Vienas tokių atvejų prielinksnio *unt* „ant“ vartojimas. Kaip teigia Jonas Palionis: „Bendrinėje lietuvių kalboje prielinksnio ant konstrukcijomis dažniausiai žymima vieta

ar daiktas, ant kurio paviršiaus kas nors dedama. Taip pat žymima linkmė, kuria kas nors vyksta ir asmuo, kuriam reiškiami tam tikri jausmai“ (Palionis, 1967, 171). „Giesmėse svietiškos ir šventose“ šis prielinksnis vartojamas daugiausiai kilmininkui reikšti, pvz.: *Ant Tawi szaukiosie* (p. 45) „tavęs šaukiuosi“ ar galininkui reikšti, pvz.: *Szunis unt balša sulaja* (p. 47) „šunys balsą išgirdę sulojo“. Taip pat naudininkui, įnagininkui reikšti, pvz.: *Nieturiu unt sawis Pana* (p. 46) „neturiu sau pono“; *Piemenieley unt trubelu / Jr unt karkliniu umždelu / Pagraikit linksmey, gražiey* (p. 53) „piemenėliai trūbelėmis ir karkliniais lamzdeliais pagraijkit linksmai, gražiai“. Be šito, pažymėtina, kad prielinksninės konstrukcijos su *pas*, *per*, *prie* „Giesmėse“ taip pat reiškiamos su prielinksniu *ant*, pvz.: *Ataias unt man Janielis* (p. 48) „atjos pas mane Jonelis“; *Saldziausis tawa Wardas / Unt wisa šwieta kardas* (p. 54) „saldžiausias tavo vardas per visą svietą kardas“; *Bekit Bumbizey ant grabu* (p. 54) „Bėkit bambyzai prie grabo“ (išimtis – rašoma *ant*. Rastas tik vienas toks atvejis, todėl tikėtina, kad tai korektūros klaida).

Prielinksnis *jdant* „idant“ vartojamas tikslo šalutiniam sakiniui skirti, plg. *Pridok man losku sawi garbinti, / Jdant galeczie su taw giwentie* (p. 56).

Taip pat rastas supino atvejis. Bendrinėje kalboje ši forma nevartojama, ji gyvuoja tik kai kuriose tarmėse. Supinas (siekinys) – nykstanti neasmenuojamoji veiksmažodžio forma, reiškianti veiksmą, kurio siekiama kitu veiksmu. Dar vartojamas rytinėse ir pietrytinėse rytų aukštaičių šnektose paprastai po slinkties veiksmažodžių (KTŽ, 180), plg. *Eyk dirptu* „eik dirbti“ (p. 44).

Nuo dabartinės lietuvių kalbos skyrėsi ir žodžių tvarka sakinyje. Kalbant apie sakinio struktūrą, pabrėžtina, kad „Giesmėse svietiškos ir šventose“ pažyminyse dažnai nukeliamas po pažymimojo žodžio, pvz.:

- a) *Ataias unt žirga szirma* (p. 48);
- b) *Ir ijoias kieman musu* (p. 48);
- c) *Apdink mums ploszciu sawa* (p. 55);
- d) *Jezau saldziausis, Jezau garbingas* (p. 56).

„Giesmėse“, be minėtų dalykų, užfiksuota ir archajiškų, tarminių prielinksnių pvz.: *terp* (*terb*) „tarp“, *no* (*nog*) „nuo“. Be to, prieveiksmių, dalelyčių, jungtukų, pvz.: *ti* „ten“, *wienak* „vis tiek“, *ag* „juk“, *ba* „nes“, *ale* „bet“, *tieypo* „taip“.

3.1.2.4 Leksikos ypatybės

Leksika yra dvejopa: lietuviška ir skolintinė. Strazdas rašė paprasta lietuvių liaudies kalba. Rasta giminystės santykius žyminčių žodžių, pvz.: *sunieli* „sūnelį“ (p. 44), *Tieweli* „tėvelį“ (p. 45), *Motinieles* „motinėlės“ (p. 45). Be to, daug gyvulių, guvūnų, paukščių, medžių (su gamta susijusių realijų) pavadinimų (jie byloja apie liaudišką autoriaus pasaulėžiūrą, apie tai, kad jis

rašė paprastiems valstiečiams), pvz.: *Giegužiele* „gegužėlė“ (p. 45), *kiskis* „kiškis“ (p. 46), *Strazdielis* „strazdelis“ (p. 51), *bierzėlis* „berželis“ (p. 50), *Karwieles* „karveles“ (p. 51), *lazedina* „lazedyną“ (p. 50). Kadangi Strazdas buvo kunigas, be to, rašė ne tik pasaulietines, bet ir religinio turinio giesmes, randama ir nemažai religinių terminų, pvz.: *Swiencziausia Marya* „Švenčiausia Marija“ (p. 54), *Warteys Dunga* „vartais dangaus“ (p. 55), *Jezau Saldziausis* „Jėzau saldžiausias“ (p. 56), *dungiszku Raiu* „dangišką rojų“ (p. 56) ir etc.

Pastebėtina, kad vartojama nemažai skolinių, daugiausia perimtų iš slavų kalbų (dažniausiai lenkų, rusų), pvz.: *Sieratas* „našlaičius“ (p. 43), *cziesa* „laiko“ (p. 44), *zwadas* „kivirčiai, vaidai“ (p. 46), *Niecnata* „nedorybė“ (p. 47), *laskas* „malonės“ (p. 48), *wieczna* „amžina“ (p. 49), *mundrus* „puikus, išdidus, gudrus“ (p. 49), *pasterka* „idilė, pastoralė“ (p. 53). Taip pat rasta skolinių ir iš lotynų kalbos (Vanagas, 1974, 91), pvz.: *wiwat* „valio, tegyvuoja“ (p. 50), *natura* „gamta“ (p. 51) bei žydų kalbų (ten pat, 92), pvz., *weymir* „vargas man“ (p. 54). Be to, vartojami ir hibridai (Vanagas, 1974, 91–92;). Hibridas – tai žodis, turintis kitų kalbų kilmės afiksų (KTŽ, 78), pvz.: *szablėly* „šoblele“ (kardeliu) (p. 48), *sztukielas* „šukeles“ (išdaigėles, pokštelius) (p. 57), *wiedrieleys* „viedreliais“ (kibirėliais) (p. 49).

Dar randama įvairių rytų aukštaičiams būdingų žodžių (žr. Vanagas, 1974, 89–94), pvz.: *asziey* „aš“ (p. 43), *umždelu* „vamzdelių“ (p. 53), *bumbizas* „reformatas, reformatų kunigas“ (p. 53), *judilėlieys* „žąsleliais“ (p. 48), *ladokas* „blogas, netikęs“ (p. 53), *uginey* „auginai“ (p. 49) ir etc.

Apibendrinimas

Strazdas „Giesmėse svietiškos ir šventos“ (1814) išlaikė daugelį fonetikos, morfologijos ir sintaksės ypatybių, būdingų XIX a. lietuvių kalbai ir rytų aukštaičių dialektui. Autorius vartoja daug raidžių iš lenkų kalbos raidyno. Taip pat Strazdo kalboje matyti ir nemažai archajiškų lietuvių kalbos formų. Jo, kaip ir daugelio kitų to meto autorių, kalbai didelę įtaką darė slavų kalbos (lenkų, rusų). Kadangi poetas buvo kunigas, leksikoje randama pakankamai daug bažnytinės kilmės vertinių.

3.2 1814 m. „Giesmių svietiškų ir šventų“ rašybos ir kalbos kaita vėlesniuose šio veikalo leidimuose

Bendrinė lietuvių kalba susiformavo palyginti vėlai – tik XIX ir XX a. sandūroje. Taigi Strazdo kūrybos leidimai buvo lydimi lietuvių bendrinės kalbos formavosi fenomeno. Šiuo laikotarpiu „Aušros“ ir „Varpo“ laikraščių redaktoriai ir bendraminčiai stengėsi išgryninti kalbos nevienodumus, susisteminti taisykles ir jas įtvirtinti. Z. Zinkevičius pažymi, kad jau 1890 m.

pasirodė Vinco Kudirkos rašybos žinynas „Statrašos ramsčiai“, o 1901 m. išėjo J. Jablonskio gramatikos nurodymai. Leidiniuose „vietoj tada įprastų *cz, sz* patariama vartoti *č, š*. Rekomenduojamos raidės *v* (vietoj *w*), *uo* (vietoj *ū*), *ie*, *é* (skiria nuo *e*), *y*, net *ū* (tada bemaž nevartota), nosines *q, ę, ĭ, ų* (pastaroji buvo labai reta), siūloma skirti *ia* nuo *e*, nevartoti *l* ir pan. (Zinkevičius, 1992, 88–104).

Kaip minėta, kalbos norminimo reiškinys aiškiai matyti ir Strazdo kūrinių perleidimuose. Pagal tai galima atsekti, kaip kito lietuvių kalba (rašmenys, formos, leksika).

Toliau darbe bus pateikiamos „Giesmių svietiškų ir šventų“ (1814) eilėraščių rašybos ir kalbos kaitos ypatybės vėlesnėse poeto kūrybos publikacijose.

3.2.1 Rašybos keitimai

Kalbant apie nosines ir ilgąsias raides, pažymėtina, kad 1884 m. leidime nosinės ir ilgosios raidės vis dar nespausdinamos, tačiau jos pradėtos skirti. 1884 m. leidime J. Milauskas-Miglovara ilguosius garsus dvigubina, pvz.: *nubałnak* (1991) (p. 44)⁷ → *nuubalnok* (1884) (p. 3), *truban* (1991) (p. 47) → *truuban* (1884) (p. 3), *butu* (1991) (p. 48) → *buutu* (1884) (p. 8), *natura* (1991) (p. 51) → *natuura* (1884) (p. 10), *numirie* (1991) (p. 53) → *nuumire* (1884) (p. 12); *milausis* (1991) (p. 45) → *miiliausis* (1884) (p. 4), *warisma* (1991) (p. 47) → *variisme* (1884) (p. 6), *pliszta* (1991) (p. 47) → *pliiszta* (1884) (p. 7), *sakidami* (1991) (p. 49) → *sakiidami* (1884) (p. 9), *jszwarikit* (1991) (p. 52) → *iszvariiket* (1884) (p. 11). 1914 m. Juozo Gabrio-Paršaičio inicijuotame leidime pradedama dar kitaip žymėti ilguosius garsus. Įvedami rašmenys su diakritiniais ženklais (atitinka dabartinės lietuvių kalbos raidyno grafemas). Rašomos nosinės raidės <ą>, <ų>, <ę>, <į>, pvz.: *piktą* (p. 63), *rodą* (p. 64), *nugarą* (p. 65), *beržą* (p. 67), *naują* (p. 68); *turtų* (p. 61), *žmonių* (p. 64), *lazdynų* (p. 66), *linelių* (p. 68), *piktų* (p. 74); *savęs* (p. 63), *tavęs* (p. 74), *priėdęs* (p. 64), *žemę* (p. 67), *žagrelę* (p. 68); *takelį* (p. 62), *kiškį* (p. 64), *pavasarielį* (p. 67), *šiokį-tokį* (p. 70), *patį* (p. 75). Kaip teigia G. Subačius: „Nosinės raidės *ą* ir *ę* dar pirmųjų lietuvių rašytojų Renesanso metu perimtos iš lenkų rašybos, o jų pavyzdžiu pačių lietuvių pasidarytos „trūkstamos“ *į* ir *ų*“ (Subačius [G.], 2008). Pastebėtina, kad Gabrio leidme kai kur nosinės raidės vartojamos netaisyklingai, matyt todėl, kad tokios grafemos rašyboje buvo naujovė. Rasta 9 tokie atvejai, pvz.: *pietųs* (p. 61), *barnįs* (p. 64), *šunįs* (p. 65), *jųs* (p. 67), *sotųs* (p. 69), *kertįs* (p. 70), *čvertįs* (p. 70), *brangųs* (p. 73), *kriškčionįs* (p. 75). Kaip matyti, daugiausiai netaisyklingai žymima fleksijose. Tame pačiame leidime ilgajam garsui [ī] žymėti įvesta ne tik raidė <į> bet ir rašmuo <y>, pvz.: *plyšta* (p. 61), *guldykit* (p. 62), *gyvenkit* (p. 64), *karklynas* (p. 67), *rodydami* (p. 71). Kalbant apie ilgąją <ū>, pasakytina, kad 1914 (1) m.

⁷ Pavyzdžiai darbe nurodomi iš 1991 m. išleistos „Giesmių svietiškų ir šventų“ faksimilės (STRAZDAS, Antanas. *Giesmės svietiškos ir šventos*. Sudarė Juozas Tumelis. Vilnius: Vaga, 1991).

leidime ji dar nespausdinama, pvz.: *sunelis* (p. 62), *žiurėdama* (p. 63), *musų* (p. 65), *krume* (p. 66), *budas* „būdas“ (p. 70). G. Subačius taip pat teigia, kad „<...> raidė *ū* <...> buvo įdiegta kalbininko Jono Jablonskio“ (ten pat, 2008). Kaip žinoma, J. Jablonskis tai padarė tik XIX a. pabaigoje (Piročkinas, 1980, 78). Tais pačiais 1914 m. L. Giros parengtame „Giesmių svietiškų ir šventų“ leidime ilgasis garsas [ū] žymimas raide <ū>, pvz.: *krūme* (p. 9), *grūdo* (p. 11), *žiūrėdama* (p. 12), *pūkinį* (p. 14), *jūsų* (p. 19). Šiame leidime tai pat spausdinamos ir nosinės raidės, pvz.: *svietą* (p. 13), *rožę* (p. 12), *diemedėlių* (p. 19), *pavasarelį* (p. 9). Tokie tų pačių metų leidimų skirtumai galėjo atsirasti ne tik dėl leidėjų kompetencijos, bet ir todėl, kad Gabrio rinkinys išleistas Čikagoje, o Giros – Vilniuje, todėl galėjo skirtis ir spaustuvų galimybės. Svarbu pasakyti, kad nosinės ir ilgosios raidės vėliau vartojamos ir kituose leidimuose⁸.

Jau 1884 m. išėjusiame leidime keista dvigarsių rašyba. Dviraidžiai <ay>, <ey> ir raidžių junginys <iey> rašomi <ai>, <ei>, pvz.: *neprieteley* (1991) (p. 46) → *neprietelei* (1884) (p. 5), *spakayney* (1991) (p. 46) → *spakainei* (1884) (p. 6), *keyp* (1991) (p. 47) → *kaip* (1884) (p. 7), *hey* (1991) (p. 48) → *hei* (1884) (p. 7), *brundiney* (1991) (p. 49) → *brandinai* (1884) (p. 9), *lapieleys* (1991) (p. 50) → *lapeleis* (1884) (p. 9), *pietrukay* (1991) (p. 52) → *Petrukai* (1884) (p. 11), *hungay* (1991) (p. 53) → *langai* (1884) (p. 12). Dvigarsis [au] (1814 m. leidime žymimas <aw>) 1884 m. publikacijoje žymimas <au>, pvz.: *saw* (1991) (p. 47) → *sau* (1884) (p. 6), *mataw* (1991) (p. 48) → *matau* (1884) (p. 8), *jaw* (1991) (p. 50) → *jau* (1884) (p. 9), *cudawnam* (1991) (p. 54) → *cuudaunam* (1884) (p. 14), *pakaiaws* (1991) (p. 55) → *pakajaus* (1884) (p. 15). Tokia rašyba išlaikyta ir kituose leidimuose, pvz.: *brandinai*, *sau*, *matau* (1914 (1), 1914 (2), 1938 (1), 1938 (2))⁹, 1951, 1952, 1955, 1957, 1974).

1884 m. „Giesmių svietiškų ir šventų“ leidime įvestas diakritinis ženklas – apostrofas. „Kalbotyros terminų žodyne“ pažymima, kad XIX a. lietuvių rašyboje šis ženklas buvo daug dažnesnis – rodė praleistą balsį (K. Donelaičio raštuose), numestą balsį (S. Daukanto kalboje), skyrė svetimų pavardžių lietuviškas galūnes ir etc. (KTŽ, 24). 1884 m. „Giesmių“ leidėjas apostrofą vartoja kaip praleistos balsės ženklą, pvz.: *aps'ejima* „apsiėjimą“ (p. 5), *žalioť* „žaliuoti“ (p. 10), *klapatos'* „klapatose“ (p. 15), *n'iszgizs* „neišgirs“ (p. 4), *pras'maniis* „prasimanys“ (p. 10). 1914 (1) m. leidime taip pat neatsisakyta apostrofo vartojimo. Ir čia jis – praleistos balsės ženklas, pvz.: *yr'* (p. 61), *aps'ėjimą* (p. 63), *pas'ganysiu* (p. 65), *džiaugias'* (p. 68), *kluonuos'* (p. 69), *nepr'ės* (p. 69), *tav'* (p. 75). 1914 (2) m. leidime apostrofas dažniausiai

⁸ Į sąvoką „kituose“, „vėlesniuose“ leidimuose neįeina 1902 m. ir 1991 m. publikacijos, kuriose skelbiamas autentiškas tekstas ir rašybos, kalbos ypatybių keitimų nėra.

⁹ Toliau, analizuojant rašybos ir kalbos ypatybes, apie J. Petrulio ir K. Korsako išleistus *Parinktuosius raštus mokyklai* (STRAZDAS, Antanas. *Parinktieji raštai mokyklai*. Parengė Juozas Petrulis ir Kostas Korsakas. Kaunas: Spaudos fondas. 1938) darbe nebus kalbama, nes tai sutrumpintas tų pačių metų (1938) *Pasaulinių ir dvasinių giesmių* (STRAZDAS, Antanas. *Pasaulinės ir dvasinės giesmės*. Parengė Juozas Petrulis ir Kostas Korsakas. Kaunas: Spaudos fondas, 1938) leidimas ir kalba čia nekeista.

nevarojamas, plg. *yr* (p. 19), *pasganysiu* (p. 19), *pasgany* (p. 10), *prasmanys* (p. 10), rasta tik viena išimtis – *n išgirs* (p. 15). Vėlesniuose leidimuose apostrofo ženklas nespausdinamas.

Galima matyti, kad jau 1884 m. leidime atsisakyta iš lenkų kalbos nusižiūrėtų rašmenų. Pažymėtina, kad kietasis garsas [l] (1814 m. leidime – <l>) ir garsas [v] (1814 m. leidime – <w>) keičiami ir žymėti <l> ir <v>, pvz.: *Rasiele* (1991) (p. 57) → *rasele* (1884) (p. 13), *klapatu* (1991) (p. 43) → *klapatuu* (1884) (p. 3), *arkleli* (1991) (p. 44) → *arkleli* (1884) (p. 3), *Matiniele* (1991) (p. 48) → *motiinele* (1884) (p. 8), *kiawles* (1991) (p. 49) → *kiaules* (1884) (p. 9); *waykitie* (1991) (p. 43) → *vaikiiti* (1884) (p. 3), *užgawa* (1991) (p. 47) → *užgava* (1884) (p. 7), *wienas* (1991) (p. 48) → *vienos* (1884) (p. 8), *sawi* (1991) (p. 51) → *savi* (1884) (p. 10), *wisus* (1991) (p. 53) → *visus* (1884) (p. 12). Strazdas lenkų kalbos pavyzdžiu balse <i> žymėjo arba minkštumo ženklą, arba garsą [j]. Nuo 1884 m. [i] žymėtas <j>, pvz.: *nupiautas* (1991) (p. 45) → *nuupjautas* (1884) (p. 5), *pranaszauiu* (1991) (p. 50) → *pranaszauju* (1884) (p. 9), *wieielis* (1991) (p. 50) → *viejelis* (1884) (p. 10), *suiung* (1991) (p. 51) → *sujungk* (1884) (p. 11), *mirgieia* (1991) (p. 57) → *mirgieje* (1884) (p. 13). Tačiau pasitaiko atvejų, kur žodžio pradžioje vietoj priebalsės <j> rašoma balsė <i> (priartėjama prie lietuvių bendrinės kalbos normų), pvz.: *jr* (1991) (p. 50) → *ir* (1884) (p. 9), *jszwarikit* (1991) (p. 52) → *iszvariiket* (1884) (p. 11), *jszrinktuiu* (1991) (p. 54) → *iszrinktuuju* (1884) (p. 14), *jmk* (1991) (p. 55) → *imk* (1884) (p. 15). Keisti ne visi rašmenys. 1884 m. leidime, kaip ir 1814 m. leidime, garsai [š], [č] vis dar žymimi <sz>, <cz>, pvz.: *asz* (p. 3), *mirsza* (p. 3), *pauksztelei* (p. 5), *szaukia* (p. 10), *cze* (p. 6), *strielcziams* (p. 6). Pastebėtina, kad 1914 (1) m. leidime jau atsiranda raidės <š> ir <č> (jos dar XIX a. buvo pasiskolintos iš čekų rašybos (Subačius [G.], 2008), pvz.: *širdelė* (p. 61), *dangiškas* (p. 62), *sušuko* (p. 64), *Palšis* (p. 70), *šventa* (p. 73); *čia* (p. 61), *moč* (p. 62), *paukščių* (p. 67), *kviečius* (p. 68), *ploščiu* (p. 74). Taigi, kaip matyti, atsisakyta ir lenkiškų dvilaidžių, kurie ir vėlesniuose leidimuose nebevarojami.

Pasakytina, kad 1884 m. leidime afrikata [dz] žymima <dź> (z su akūtu viršuje) pvz.: *girdziu* (1991) (p. 44) → *girdžiu* (1884) (p. 3), *saudzia* (1991) (p. 50) → *siaudžia* (1884) (p. 10), *dziaugias* (1991) (p. 51) → *džiaugias* (1884) (p. 10) *Saldziausis* (1991) (p. 56) → *saldžiausis* (1884) (p. 16). Tuo tarpu 1914 (1) m. leidime žymima šiek tiek kitaip (z su taškelio viršuje. <dź> → <dž>), pvz.: *medžius* (p. 67), *siaudžiu* (p. 68), *saldžiausis* (p. 73), *griaudžia* (p. 67), *pradžiugo* (p. 67). Svarbu pasakyti, kad 1914 (2) m. leidime jau imta vartoti raidė <ž>, pvz.: *pražydo* (p. 11), *džiaugsmi* (p. 11), *gegužėlė* (p. 12), *žmonės* (p. 13), *pražuvo* (p. 16).

Nuo 1914 (1) m. leidimo matyti, kad garsui [ė] žymėti įvedamas rašmuo <ė>, pvz.: *pasidėsiu* (p. 61), *patalėlį* (p. 62), *aprėdė* (p. 63), *rudenėlis* (p. 65), *kodėl* (p. 67). 1914 (2) m. leidime garsas [ė] žymimas <ė>, pvz.: *žemė* (p. 10), *linksmybės* (p. 11), *bėdos* (p. 13), *tėvelį* (p. 15), *rudenėlis* (p. 19). Tokiam nevienodumui atsirasti įtakos turėti galėjo ir spaustuvės, nes ne

visos turėjo tuos pačius rašmenis (Zinkevičius, 1992, 93). Akcentuotina, kad vėlesniuose leidimuose spausdinama <ė>.

1814 m. leidime biblinius ir buitinius sąvokų pavadinimus Strazdas žymėjo didžiosiomis raidėmis, 1884 m. knygoje ne visur tai išlaikoma. Kaip teigia P. Subačius: „pasitaiko, jog tekstą – jo kultūrinį savitumą – darto <...> beprasmiš rašybos norminimas, kai pagal šiandienines taisykles pertvarkomos didžiosios ir mažosios raidės“ (Subačius, 2001, 359). Šiame leidime taip ir elgiama (nemotyvuotai daug kur atsisakoma didžiųjų raidžių), pvz.: *Bažniczias* (1991) (p. 53) → *bažniiczies* (1884) (p. 12), *Swientosius* (1991) (p. 53) → *szventuosius* (1884) (p. 12); *Swietas* (1991) (p. 43) → *svietas* (1884) (p. 3), *Matinieles* (1991) (p. 44) → *motiineles* (1884) (p. 4), *Tieweli* (1991) (p. 45) → *tievele* (1884) (p. 4), *Artaiiau* (1991) (p. 51) → *artojau* (1884) (p. 11), *Diena* (1991) (p. 52) → *diena* (1884) (p. 11), *Wewersis* (1991) (p. 57) → *veversis* (1884) (p. 13). Tuo tarpu 1914 (1) m. leidime matyti, kad kai kur išlaikyta Strazdo maniera gamtos reiškinius žymėti didžiąja raide, pvz.: *Saulė* (p. 74), *Mėnuo* (p. 74). Pabrėžtina, kad keliose vietose iš didžiosios raidės pradedami rašyti ir pagrindiniai „Giesmių“ veikėjai, pvz.: *Gegužėlė* (p. 63), *Strazdelis* (p. 66), *Kiškis* (p. 64). Taip pat Gabrio leidime matyti tendencija biblinius sąvokų pavadinimus ir kalbant apie šventuosius rašyti didžiąsias raides, pvz.: *Augščiausio* (p. 67), *Dieve* (p. 62), *Švenčiausia Marija* (p. 73), *Šventųjų Ponia* (p. 73), *Motina* (apie Švč. Mergelę Mariją) (p. 74), *Apiekunka* (apie Mariją) (p. 74), *Jėzaus Malonės* (p. 75), *Jėzau Saldžiausis* (p. 75) ir etc. Tuo tarpu 1914 (2) m. leidime didžioji raidė spausdinama tik kalbant apie Dievą, pvz.: *Augščiausio* (p. 9), *Dievą* (p. 13). Rasta išimtis, kur žodis *Lazdynų* (p. 9) rašomas iš didžiosios raidės, galima daryti prielaidą, kad įvelta spaustuvės klaida. Vėlesniuose „Giesmių svietiškų ir šventų“ (1814) leidimuose didžiosiomis raidėmis spausdinami vardai, Dievo ir šventųjų titulai.

1884 m. leidime kitaip rašomi priešdėliai *ne-*, *pa-*, *te-*, *už-*, vienur rašoma kartu, kitur – skyriumi, pvz.: *nie pierki* (1991) (p. 45) → *ne perki* (1884) (p. 4), *pa lungiem* (1991) (p. 57) → *palangiems* (1884) (p. 5), *nie korie* (1991) (p. 53) → *ne kore* (1884) (p. 12), *tie silsi* (1991) (p. 44) → *te s'iliis* (1884) (p. 4), *už žiele* (1991) (p. 45) → *užžiele* (1884) (p. 4) ir etc. Svarbu, kad 1914 (1) m. leidime dėl žodžių darybos pradėta laikytis vieningos pozicijos. Tai išlaikoma ir vėlesnėse publikacijose. Priešdėlis *ne-* be išimčių visur rašomas kartu su žodžiu, pvz.: *neperki* (1914 (1) (p. 63), (1914 (2) (p. 12) ir etc.; *nesėji* (1914 (1) (p. 63), *nesėji* (1914 (2) (p. 12) ir etc. Priešdėliai *te-*, *pa-* ir *už-* rašomi kartu su žodžiais, pvz.: *tie silsi* (1991) (p. 44) → *te s'iliis* (1884) (p. 4) → *tesilsis* (1914 (1) (p. 62); *už žiele* (1991) (p. 45) → *užžiele* (1884) (p. 4) → *užžėlė* (1914 (1) (p. 62); *pa lungiem* (1991) (p. 57) → *palangiems* (1884) (p. 5) → *palangėms* (1914 (1) (p. 71).

Keista prielinksnių rašyba, pvz.: *terp* (*terb*) (1991) → *tarp* (1884) → *tarp* (1914 (1)); *unt* (1991) → *ant* (1884) → *ant* (1914 (1)); *par* (1991) → *per* (1884) → *per* (1914 (1)). Kitaip pradėti žymėti ir kai kurie prieveiksmiai, dalelytės, jungtukai, įvardžiai, pvz.: *ti* (1991) → *ten* (1884) → *ten* (1914 (1)); *ium* (1991) → *juusu* (1884) → *jus* (1914 (1)); *tau* (1991) → *tave* (1884) → *tavęs* (1914); *mań*, *man* (1991) → *mani* (1884) → *mane* (1914 (1)). Vėlesniuose leidimuose dažniausiai šie žodžiai keičiami kaip Gabrio leidime.

3.2.2 Fonologijos keitimai

Kalbant apie fonologijos ypatybes, pastebėtina, kad 1884 m. leidime daug kur stengtasi pakeisti gimtosios Strazdo rytų aukštaičių tarmės bruožus. 1884 m. leidime randama ir žemaičių tarmės ypatybių. Dvigarsiai [um], [un] keisti į [am], [an], pvz.: *bunkietas* (1991) (p. 44) → *bankietas* (1884) (p. 3), *tunkiey* (1991) (p. 43) → *tankei* (1884) (p. 3), *runku* (1991) (p. 47) → *ranka* (1884) (p. 7), *lunginiczias* (1991) (p. 48) → *langinietzes* (1884) (p. 8), *tumsias* (1991) (p. 50) → *tamses* (1884) (p. 9), *Bumbizas* (1991) (p. 53) → *bambizas* (1884) (p. 12). Šiame leidime taip pat vengtas ir senovinis [ā], jis dažnai keistas į <o>, pvz.: *waytatie* (1991) (p. 44) → *vaitoti* (1884) (p. 3), *nars* (1991) (p. 46) → *nors* (1884) (p. 5), *blaga* (1991) (p. 47) → *bloga* (1884) (p. 6), *pasiszaks* (1991) (p. 51) → *pasiszoks* (1884) (p. 10). Be to, dvigarsiai [im], [in], garsas [i], keisti į žemaitiškesnius [em], [en], [e] pvz.: *ginkim* (1991) (p. 53) → *ginkem* (1884) (p. 12), *tinay* (1991) (p. 57) → *tenai* (1884) (p. 13), *Szwinta* (1991) (p. 54) → *szventa* (1884) (p. 14), *ziemi* (1991) (p. 57) → *zeme* (1884) (p. 13), *sawis* (1991) (p. 46) → *saves* (1884) (p. 5). Lytys su digrafu *ia* keičiamos į formas su *e*, pvz.: *karwialis* (1991) (p. 58) → *karvelis* (1884) (p. 14), *kialu* (1991) (p. 56) → *keliu* (1884) (p. 16), *staynian* (1991) (p. 44) → *stainen* (1884) (p. 3), *tunkias* (1991) (p. 46) → *tankes* (1884) (p. 5), *tokia* (1991) (p. 47) → *toke* (1884) (p. 6), *Bažniczias* (1991) (p. 53) → *bažnietzes* (p. 12). Be šito, rytų aukštaičių galūninis garsas [u] keistas į [a] arba [e], pvz.: *galwu* (1991) (p. 43) → *galva* (1884) (p. 3), *paniu* (1991) (p. 46) → *pone* (1884) (p. 5), *wisu* (1991) (p. 52) → *visa* (1884) (p. 11), *burnu* (1991) (p. 52) → *burna* (1884) (p. 11). Kalbant apie 1914 (1) m. leidimą, svarbu pabrėžti, kad jame taip pat atsisakoma senovinio [ā] vartojimo, jis keičiamas į bendrinės kalbos [o], pvz.: *nujasiu* (1991) (p. 43) → *nujosiu* (1914), (p. 61) *Artaiiau* (1991) (p. 51) → *artojau* (1914) (p. 68), *szaka* (1991) (p. 57) → *šoka* (1914) (p. 71), *satus* (1814) (p. 53) → *sotųs* (1914) (p. 69), *aszaramis* (1991) (p. 56) → *ašaromis* (p. 70). Taigi kalba atitolinama nuo Strazdo tarmės. Garso [ā] vartojimo atsisakoma ir vėlesniuose leidimuose, pvz.: *nujosiu* (1938) (p. 59) → *nujosiu* (1951) (p. 6) → *nujosiu* (1952) (p. 25) → *nujosiu* (1955) → *nujosiu* (1957) (p. 29) → *nujosiu* (1974) (p. 23).

Nurodytina, kad kur 1814 m. leidime priebalsiai kietinami, 1884 m. leidime, atvirkščiai – minkštinami, taip turbūt elgiamasi, dėl to, kad leidėjas J. Milauskas-Miglovara buvo žemaitis, o

žemaičių tarmėje nėra kietųjų priebalsių, pvz.: *wejelus* (1991) (p. 43) → *viejelius* (1884) (p. 3), *sparnielu* (1991) (p. 45) → *sparneliu* (1884) (p. 5), *waykielus* (1991) (p. 52) → *vaikelius* (1884) (p. 11), *saudzia* (1991) (p. 50) → *siaudžia* (1884) (p. 10), *graudzia* (1991) (p. 51) → *griaudžia* (1884) (p. 10), *trubelu* (1991) (p. 53) → *truubeliu* (1884) (p. 12), *linielu* (1991) (p. 52) → *lineliu* (1884) (p. 11). Beje, 1884 m. leidime stengiasi atsisakyti archajiškų fonetikos reiškinių (sinkopės, protezės). Sinkopės formoms pakeisti įvestas apostrofas, protezės atvejų apskritai neberandama.

Pastebėtina, kad kaip ir pirmajame leidime, taip ir 1884 m., 1914 (1) m. leidime vis dar kyla keblumų dėl kai kurie priebalsių rašybos. Rašoma taip, kaip tariama (palyginus su 1814 m. leidimu yra pakeitimų, tačiau rašoma taisyklingiau, remiantis bendrinės kalbos normomis), pvz.: *aukstam* (1991) (p. 45) → *augsztam* (1884) (p. 4) → *augštam* (1914 (1) (p. 63), *sprakti* (1991) (p. 44) → *sprogti* (1884) (p. 9) → *sprogti* (1914 (1) (p. 67), *dziauksmey* (1991) (p. 52) → *džiaugsmi* (1884) (p. 11) → *džiaugsmi* (1914 (1) (p. 69). Matyti rašybos vienodumas, kuris įtvirtinamas ir vėlesniuose leidimuose. Beje, 1884 m. leidime trejose vietose vietoj vieno priebalsio rašomi du, pvz.: *bekit* (1814) (p. 54) → *bekket* (1884) (p. 12), *werkitie* (1814) (p. 54) → *verkkete* (1884) (p. 13), *apdink* (1814) (p. 55) → *apdenkk* (1884) (p. 15). Neaišku, kuo remiantis taip spausdinama.

Svarbu, kad 1914 (1) m. leidime garsas [o] keičiamas į [uo], iki šiol „Giesmėse svietišiose ir šventose“ (1814) ir „A. Strazdo (Strazdelio) raštuose“ (1884) dvibalsis [uo] nebuvo vartojamas, pvz.: *wisomet* (1991) (p. 46) → *visomet* (1884) (p. 5) → *visuomet* (1914 (1) (p. 63), *dodu* (p. 47) (1814) → *dodu* (1884) (p. 5) → *duodu* (1914 (1) (p. 64), *piemo* (1991) (p. 50) → *piemo* (1884) (p. 10) → *piemuo* (1914 (1) (p. 67), *toiau* (1991) (p. 51) → *tojau* (1884) (p. 11) → *tuojau* (1914 (1) (p. 68), *klonos* (1991) (p. 52) → *klonos'* (1884) (p. 11) → *kluonuos'* (1914 (1) (p. 69). [uo] išlaikomas ir vėlesniuose leidimuose. Be to, Gabrio leidime randama žodžių su įspraustiniu *n*, pvz.: *pagrajinkit* (p. 69), *grinčios* (p. 65). Vėlesniuose leidimuose rašoma be [n], pvz.: *gryčios* (1914 (2) (p. 19) → *gryčios* (1938) (p. 85) → *gryčios* (1951) (p. 16) → *gryčios* (1952) (p. 33) → *gryčios* (1957) (p. 39) → *gryčios* (1974) (p. 31).

Pastebėtina, kad Gabrio leidime garsams minkštinti įvestas minkštumo ženklas, jis vartojamas vietoj *ey* (*iey*) ir žymimas <(i)ai> (1814 m. leidime – *ey* (*iey*), 1884 – *ei*), pvz.: *sunkiey* (1991) (p. 45) → *sunkei* (1884) (p. 5) → *sunkiai* (1914 (1) (p. 63), *musztukieleys* (1991) (p. 48) → *musztukeleis* (1884) (p. 8) → *muštukėliais* (1914 (1) (p. 65), *lapieleys* (1991) (p. 50) → *lapeleis* (1884) (p. 9) → *lapeliais* (1914 (1) (p. 67), *Artaeley* (1991) (p. 50) → *artojelei* (1884) (p. 10) → *artojėliai* (1914 (1) (p. 67), *waykieley* (1991) (p. 52) → *vaikelei* (1884) (p. 12) → *vaikeliai* (1914 (1) (p. 69), *leknieley* (1814) (p. 57) → *lieknelei* (1884) (p. 13) → *liekneliai* (1914 (1) (p. 71). Taip pat spausdinama ir vėlesniuose leidimuose.

1914 (1) m. publikacijoje nebevartojama Strazdo kalbai būdinga ir kūrinyje „Giesmė apie vardą Marijos“ vartojama lytis *žwayzdi*. Čia jau rašoma su įspraustine priebalse *g*, plg. *žvaigžde* (p. 73). Vėlesniuose leidimuose ši giesmė nepublikuojama.

3.2.3 Morfologijos keitimai

Vėliau išleistuose „Giesmių svietiškų ir šventų“ leidimuose morfologinių keitimų daug nėra. Pastebėtina, kad atsisakyta kai kurių senųjų raštų kalbos elementų.

Pirmiausia matyti, kad ir 1884 m., ir 1914 (1) m. leidimuose vis dar vartojamas iliatyvas, pvz.: *Kaip tik vienas truuban užgava* (1991) (p. 7) → *triubon* (1914 (1) (p. 65); *Ir iijoje kieman muusu* (1991) (p. 8) → *kieman* (1914 (1) (p. 65), *Vesk stainen* (1991) (p. 3) → *stainion* (1914 (1) (p. 62). Iliatyvo forma išlaikoma ir vėlesniuose leidimuose, pvz.: *kieman* (1914 (2) (p. 19) → *kieman* (1938) (p. 85) → *kieman* (1951) (p. 18) → *kieman* (1952) (p. 32) → *kieman* (1957) (p. 38) → *kieman* (1974) (p. 30).

1884 m. leidime vis dar gyvos atematinės veiksmazodžio asmenavimo formos, pvz.: *Ba esmu valna pauksztele* (p. 5); *Pone esmu visa svieta* (p. 5). 1914 (1) m. leidime atematinės veiksmazodžio asmenavimo formos bandomos išlaikyti, tačiau kai kur supainiojami asmenys, pvz.: *Bo esmu walnia pauksztiele* (1991) (p. 46) → *Ba esmi valna paukštelė* (1914 (1) (p. 63), *Paniu esmu wisa šwieta* (1991) (p. 46) → *ponia esmi viso svieta* (1914 (1) (p. 63). Beje, klaidingai rašoma ir 1951 m. leidime – *esmi*. Šių metų leidime atematinės formos visur šiek tiek keičiamos, pvz.: *Szkin, kur eysta, žalamargieles* (1991) (p. 50) → *Škin, kur eiste, žalamargėlės* (1951) (p. 4); *Padarisma mes czie pietus / Sudraskysma kiszkiu rietus* (1991) (p. 47) → *Padarysme mes čia pietus / Sudraskysme kiškio rietus* (1951) (p. 18) ir etc. Netaisyklingai rašoma ir visuose vėlesniuose leidimuose, tik 1974 m. V. Vanago sudarytame rinkinyje vėl rašoma kaip originale, plg. *eista, padarysma, sudraskysma, užleisma, varysma*.

Jau 1884 m. leidime keista priesaga *-tie* į *-ti*. Pvz.: *plaukitie* (1991) (p. 43) → *plaukiiti* (1884) (p. 3), *waykitie* (1991) (p. 43) → *vaikiiti* (1884) (p. 3), *garbintie* (1991) (p. 56) → *garbinti* ((1884) p. 16), *giwentie* (1991) (p. 56) → *giiventi* (1884) (p. 16). Tai išlaikoma ir 1914 (1) m., 1914 (2) m. leidimuose, pvz.: *plaukyti* (1914 (1) (p. 61); *vaikyti* (1914 (1) (p. 61); *plaukyti* (1914 (2) (p. 13), *vaikyti* (1914 (2) (p. 13). 1938 m. leidiniuose grįžtama prie pradinio varianto, pvz.: *plaukytie* (1938) (p. 59). 1938 m. publikacijoje rastas vienas atvejis, kada *-tie* pridėta prie žodžio, kurio Strazdas taip nerašė, pvz.: *sprakti* (1814) (p. 50) → *sprogtie* (1938) (p. 134). Manytina, kad taip stengtasi suvienodinti bendratis. Vėlesniuose leidimuose vėl vartojama priesaga *-ti*, pvz.: *plaukyti* (1951) (p. 6); *vaikyti* (1951) (p. 6); *plaukyti* (1952) (p. 25); *vaikyti* (1952) (p. 25); *plaukyti* (1974) (p. 23); *vaikyti* (1974) (p. 23).

Senoviniai priešdėliai *až(u)-*, *ata-* pirmuosiuose perleidimuose keičiami į *už-*, *at-*, pvz.: *azudos* (1991) (p. 49) → *uzdos* (1884) (p. 9) → *uzduos* (1914 (1) (p. 66); *atadodam* (1991) (p. 54) → *atidodam* (1884) (p. 14) → *atiduodam* (1914 (1) (p. 73). To laikomasi ir vėlesniuose leidimuose, pvz.: *uzdarykit* (1914 (2) (p. 14) → *uzdarykit* (1951) (p. 6) → *uzdarykit* (1952) (p. 26) → *uzdarykit* (1957) (p. 31). Išimtis yra 1938 m. leidimai ir 1974 m. leidimas, pvz.: *azdarykit* (1938) (p. 60); *azdarykit* (1974) (p. 24). Taip pat ir 1914 (2) m. leidime rastas vienas atvejis, kai rašoma su rytų aukštaičių tarpei būdingu priešdėliu *ata-*, pvz., *atajos* (p. 18). Taigi matyti, kad nepasirinkta griežta sistema ir yra nesutapimų.

3.2.4 Sintaksės keitimai

Vėlesniuose leidimuose sintaksinių keitimų daug nerasta. Pastebėtina tik tai, kad kai kurių formų ir struktūrų visiškai atsisakyta.

Rastas vienas atvejis, kai prielinksnis *unt* „ant“ vietininkui reikšti 1884 m. leidime keičiamas į prielinksnią *prii* „prie“, o 1914 (1) m. leidime keičiamas į prielinksnią *pas*, plg. *Ataias unt man Janielis* (1991) (p. 48) → *Atjos prii manes Jonelis* (1884) (p. 7) → *Atjoja pas man' Jonelis* (1914 (1) (p. 65). 1914 (2) m., 1938 m., 1952 m., 1957 m., 1974 m. leidimuose grįžtama prie senesnio linksnio ir rašoma – *Atajos unt man Jonelis*. Iš vėliau publikuotų rinkinių išsiskiria 1951 m. leidimas, kuriame vartojamas prielinksnis *pas* (kaip ir 1914 (1) m. leidime), pvz.: *Atajos pas man' Jonelis* (1951) (p. 15).

Be šito, Gabrio leidime rastas keitimas, kai vietoj galininko linksnio vartojamas kilmininkas, plg. *Niey kalnosie wogas sirpinaw* (1991) (p. 50) → *nei kalnuose uogų sirpinaw* (1914 (1) (p. 67). Kituose leidimuose rašoma kaip originale – galininko linksniu.

1951 m. leidime pastebėtina, kad prielinksniai *ant* ir *pas* keičiami į prielinksnią *į*, pvz.: *Anu unt mana Tieweli* (1991) (p. 45) → *Ana, į mano tėvelį* (1951) (p. 7); *Ant Tavi szaukiosie* (1991) (p. 45) → *Į tave šaukiuosi* (1951) (p. 7); *Židi padabney unt raži* (1991) (p. 45) → *Žydi panašiai į rožę* (1951) (p. 8). Taip pat prielinksnis *ant* keistas į *per*, pvz.: *Unt amžiu* (1991) (p. 53) → *Per amžius* (1951) (p. 15). Taip iš kalbos pašalinama slavų kalbos įtaka, kuri ryški „Giesmėse“ (1814).

1884 m. leidime nebevartojamas prielinksnis *jdant* „idant“. Taip pat neberandamas supino atvejis, plg. *Eyk dirptu* (1991) (p. 44) → *eik dirbti* (1884) (p. 3). Visiškai kitaip elgtasi 1914 (1) m. leidime: vėl vartojamas prielinksnis *idant* ir supinas, plg. *Idant galėčia su tav' gyventi* (p. 75); *Eik dirbtų* (p. 61). Ir vėlesniuose leidimuose taip pat grįžtama prie šių formų vartojimo.

Sakinių struktūra (žodžių tvarka sakinyje) vėlesniuose leidimuose nekeičiama, išskyrus tuos atvejus, kai redaguojama teksto prasmė ar pridedama papildomų žodžių.

3.2.5 Leksikos keitimai

1814 m. leidimo leksikoje daug skolinių, hibridų, tarmybių. 1884 m. leidime stengiasi pakeisti kalbą, kad ji būtų suprantamesnė XIX a. žmonėms ir platesnei auditorijai, todėl leksika lietuviškesnė. Pastebėtina, kad kai kur atsisakyta skolinių ir tarmybių, pvz.: *pewnos* → *tvirtos*; *gailista* → *gaila*; *misliwczey* → *medinczei*; *wieczna* → *amžina*; *uginey* → *auginai*; *uogas* → *ogas*; *umždelu* → *vamzdeliu*; *asziey* → *asz*; *ladokas* → *nedoras*.

Gabrio leidime dauguma Strazdo leksikos savybių išlaikomos. Rasti du keitimai: *pewnos* → *tikros*; *česo* → *laiko*. Nekeisti Strazdo vartojami skoliniai, išlaikytos ir kai kurios tarmybės, pvz.: *ašai*; *judilėliai*; *liekneliai*; *gailista*; *Strielčiai*; *geriukėliai*; *pagrabas*; *sielianka* ir etc.

1914 (2) m. leidimo leksikoje rasta daugiau keitimų, pvz.: *smūtną* – *liūdną*; *tiešydamas* – *guosdamas*; *škados* – *eibių*; *patiektų* – *linksmybių*; *padabniai* – *panašiai*; *valnia* – *liuosa*; *tankiai* – *dažnai*; *zdrodų* – *vaido*; *česai* – *laikai*; *loskos* – *malonės*; *šieravotos* – *šveistos*; *sugadytų* – *sutaikytų*. Taigi įvairios svetimybės keistos lietuviškais žodžiais.

1938 m. leidimuose laikomasi kitokio požiūrio ir leksika visiškai nepakeista, palikti visi skoliniai, tarmybės.

1951 m. leidime taip pat keistos kai kurios svetimybės: *smūtną* – *liūdną*; *tiešydamas* – *guosdamas*; *pewnos* – *tikros*; *padabniai* – *panašiai*; *ustavičnos* – *nuolatinės*; *žėdnų* – *jokių*; *čieravotos* – *numazgotos*; *sugadytų* – *sutaikytų*; *česai* – *laikai*.

1952, 1955, 1957, 1974 m. leidimuose leksika nekeista. Pažymėtina, kad čia sugrąžinamos kai kurios Strazdo kalbai būdingos tarmybės, pvz.: *teip*; *kitaip*; *bo*; *ag*; *čilbėk* ir etc.

Apibendrinimas

Strazdo rašybos ir kalbos ypatybės kiekvieno leidėjo keistos skirtingai. Pirmiausia nurodytina, kad rašyba keista atsižvelgiant į lietuvių bendrinės kalbos norminimo aspektus. Pastebėtina, kad jau 1884 m. leidime nebevartojamos kai kurios lenkų raidyno grafemos ir dviraidžiai (<ł>, <w>, <ay>, <aw>). Gabrio leidime įvesta ir kitų lietuvių kalbos raidžių (<š>, <č>, <ė>, <y> ir nosinės raidės). Giros leidime jau yra ir raidė <ž>, <ū>. Pabrėžtina, kad daugelyje publikacijų keičiamos Strazdo tarmės ypatybės, stengiasi atsisakyti senųjų raštų kalbos elementų arba jie vartojami netiksliai, tačiau paskutiniuose leidimuose matyti noras grįžti prie autentiškų Strazdo kalbos ypatybių. Taip pat pasakytina, kad XIX a. pab. ir XX a. pr. leidėjai nuosekliai stengėsi keisti poeto leksiką, pašalinti svetimybės. Vėlesniuose leidiniuose žodžių apibrėžtys pateikiamos knygų žodynėliuose.

IŠVADOS

1. Antanas Strazdas – pasaulietinės lietuvių poezijos pradininkas. 1814 m. jis be cenzūros leidimo išspausdino poezijos rinkinį „Giesmės svietiškos ir šventos“, kuris laikomas pirmuoju originaliu lietuviškų eilėraščių rinkiniu.

2. „Giesmės svietiškos ir šventos“ (1814) buvo ne kartą buvo perleistos. Yra žinomi šie Antano Strazdo poezijos leidimai: 1884, 1902, 1914, 1914, 1938, 1938, 1951, 1952, 1955, 1957, 1974, 1991. Daugiausia išleista XX a., XIX a., be originalaus leidimo, išėjo tik Juozo Miliausko-Miglovaros redaguotas 1884 m. leidimas. Nuo 1914 m. Strazdui priskiriama vis daugiau kūrinių ir jo kūrybos leidimų apimtis didėja.

3. Atlikus tekstologinę analizę, nustatyti pagrindiniai teksto atrinkimo, redagavimo ir pateikimo principai atskiruose „Giesmių svietiškių ir šventų“ leidimuose. Atskiri leidėjai turėjo skirtingų tikslų: vieni siekė gausinti poeto kūrybą, kiti redaguoti tekstus pagal savo tarmės bruožus, bendrinės kalbos ypatybes ar pateikti ją suprantamiau konkrečiau meto skaitytojams. Būta paskatų, pridedant žodžių ar frazių, pakartojimų, tobulinti ir savaip pateikti eiliuotus Strazdo tekstus. Pažymėtina, kad kai kurie atribucijos nepatvirtinti eilėraščiai daugelyje XX a. leidimų buvo populiarinami labiau už autentiškas giesmes. Taip kito ne tik poeto kūrybinis palikimas, bet ir Strazdo įvaizdis.

4. Apie Strazdo kalbą ir rašybą pasakytina, kad „Giesmėse svietiškos ir šventose“ (1814) išlaikyta daugelis fonetikos, morfologijos ir sintaksės ypatybių, būdingų XIX a. lietuvių kalbai ir rytų aukštaičių dialektui. Taip pat matyti ir nemažai archajiškų lietuvių kalbos formų. Strazdo, kaip ir daugelio kitų to meto autorių, kalbai didelę įtaką darė kaimyninės slavų kalbos (lenkų, rusų). Kadangi poetas buvo kunigas, leksikoje aptinkama pakankamai daug bažnytinės kilmės vertinių. Rašyboje autorius nevartoja nosinius balsius žyminčių rašmenų, vartoja daug grafemų, būdingų lenkų kalbos raidynui, pvz.: <ł>, <w>, <ż>, taip pat lenkiškus dviraidežius <sz>, <cz>.

5. Per du amžius kito ne tik požiūris į poeto literatūrinį palikimą, bet ir kalbiniai dalykai, kurie turėjo įtakos „Giesmių“ redagavimo ir publikavimo istorijoje. Apie vėlesnių perleidimų rašybos ir kalbos ypatybes pasakytina, kad kalba buvo intensyviai redaguojama, tam įtakos turėjo lietuvių bendrinės kalbos formavimosi fenomenas.

5.1. Žvelgiant į rašybą, pastebėtina, kad ji palaipsniui keista, kol atitiko dabartinės lietuvių kalbos normas. Iš rašybos dalykų minėtina, kad 1884 m. leidime nosinės ir ilgosios raidės vis dar nespausdinamos, tačiau jos pradėtos skirti (ilgieji garsai dvigubinami – rašomos dvi balsės). 1914 m. Juozo Gabrio-Paršaičio leidime jau žymimos nosinės raidės <ą>, <ų>, <ę>, <į>. Gabrio leidime įvestas ir rašmuo <y>. Tais pačiais 1914 m. L. Giros parengtame „Giesmių svietiškių ir šventų“ leidime ilgasis garsas [ū] jau žymimas raide <ū>. Taip rašyboje prigijo visos dabartinės

lietuvių kalbos ilgosios ir nosinės raidės, kurios spausdinamos ir vėlesniuose „Giesmių“ leidimuose.

5.2. 1884 m. leidime atsisakyta iš lenkų kalbos nusižiūrėtų rašmenų. Kietasis garsas [l] žymimas <l>, o lenkiška <w> spausdinama kaip lietuvių kalbos <v>. Tai išlaikoma ir vėlesniuose leidimuose). 1914 (1) m. leidime jau atsiranda raidės <š> ir <č>. Atsisakyta ir lenkiškų dviraidžių, kurie ir vėlesniuose leidimuose nebevartojami.

6. Iš fonologijos dalykų dėmesys atkreiptinas į tai, kad visuose leidimuose stengtasi pakeisti gimtosios Strazdo rytų aukštaičių tarmės bruožus.

6.1. Pabrėžtina, kad visuose perleidimuose dvigarsiai [um], [un] keisti į [am], [an]. Be šito, rytų aukštaičių galūninis garsas [u] žymėtas <a> arba <e>. Dvigarsiai [im], [in], garsas [i], keisti į platesnius [em], [en], [e]. Atsisakoma senovinio [ā] vartojimo, jis keičiamas į bendrinės kalbos [o]. Lytys su digrafu *ia*, kuriuo išryškinamas rytų aukštaičių platurį [æ], keičiamos į formas su *e*.

6.2. Kalbant apie priebalsių minkštinimą, akcentuotina, kad kur 1814 m. leidime priebalsiai kietinami, o 1884 m. publikacijoje, atvirkščiai – minkštinami. Be to, 1884 m. leidime atsisakyta archajiškų fonetikos reiškinių (sinkopės, protezės). Kituose leidimuose archajiškos formos daugiau ar mažiau išsaugomos.

7. Kalbant apie morfologiją, pasakytina, kad vėliau publikuotuose „Giesmių svietiškų ir šventų“ leidimuose morfologinių keitimų beveik nėra, išlaikomos Strazdo morfologijos ypatybės.

8. Iš sintaksinių ypatybių dėmesys atkreiptinas į tai, kad vėlesniuose leidimuose sintaksė keičiama nežymiai. Pastebėtina, kad kai kurių formų visiškai atsisakyta, be to, matyti, kad įvairuoja prielinksnių vartojimas. Nurodytina, kad žodžių tvarka sakinyje vėlesniuose leidimuose keičiama tik tais atvejais, kai redaguojama teksto prasmė ar pridedama papildomų žodžių.

9. Kalbant apie leksiką, pabrėžtina, kad kai kur stengtasi lietuvinėti žodyną. Dėmesys atkreiptinas į tai, kad 1884 m. leidime siekta pakeisti kalbą, kad ji būtų suprantamesnė skaitytojams, todėl atsisakyta daug skolinių ir tarmybių. Leksika keista ir Giros leidime, 1951 m. publikacijoje keistos tik kai kurios svetimybės, taip pat elgiamasi ir Gabrio leidime. Tuo tarpu 1938, 1952, 1955, 1957, 1974 m. publikacijose skoliniai nekeisti, sugrąžintos ir tarmybės.

10. Apibendrinant akcentuotina, kad atskiri Strazdo poezijos leidėjai gana skirtingai interpretavo pirminio teksto kalbos ypatybes. Vieni sistemingai keitė archajiškas formas naujesnėmis, kiti stengėsi jas išlaikyti autentiškas. Vėliau pasirodžiusiose publikacijose kalba derinta prie bendrinės kalbos ir pritaikyta bendrinei vartosenai, tačiau pažymėtina, kad morfologija, sintaksė ir leksika (su išimtimis) po 1914 m. sudarytuose rinkiniuose yra išsaugoma. Išskirtinas 1902 m. leidimas, kuriame publikuojama visiškai autentiška Strazdo kūryba. O

pirminis Strazdo kūrybos vaizdas grąžintas XX a. pabaigoje, kai 1991 m. buvo išleista „Giesmių svietiškų ir šventų“ (1814) faksimilė.

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

Šaltiniai:

STRAZDAS, Antanas. *Giesmės svietiškos ir šventos*. Wilniuy: Drukarnioy Kunigu Missionoriu, 1814.

STRAZDAS, Antanas. *Giesmės svietiškos ir šventos*. Parengė Juozas Miliauskas-Miglovara. Tilžė: Otto v. Mauderodes, 1884.

STRAZDAS, Antanas. *Giesmės svietiškos ir šventos*. Parengė Antanas Milukas. Shenandoah: Pa. V. J. Stagaro spaustuvė, 1902.

STRAZDAS, Antanas. *A. Strazdo (Strazdelio) raštai*. Parengė Juozas Gabrys-Paršaitis. Chicago (Ill.): Tėvynės mylėtojų d-ja, 1914.

STRAZDAS, Antanas. *Strazdelio dainos*. Parengė Liudas Gira. Vilnius: Žinynas, 1914.

STRAZDAS, Antanas. *Pasaulinės ir dvasinės giesmės*. Parengė Kostas Korsakas ir Juozas Petrulis. Kaunas: Spaudos fondas, 1938.

STRAZDAS, Antanas. *Parinktieji raštai mokyklai*. Parengė Kostas Korsakas ir Juozas Petrulis. Kaunas: Spaudos fondas, 1938.

STRAZDAS, Antanas. *Dainos*. Redaktorius A. Varkulevičius. Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1951.

STRAZDAS, Antanas. *Raštai*. Redaktorius A. Žirgulyš. Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1952.

STRAZDAS, Antanas. *Senelis ganė aveles*. Redaktorė A. Liobytė. Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1955.

STRAZDAS, Antanas. *Raštai*. Redaktorius A. Margevičius. Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1957.

STRAZDAS, Antanas. *Giesmė apie siratas*. Parengė Vytautas Vanagas. Vilnius: Vaga, 1974.

STRAZDAS, Antanas. *Giesmės svietiškos ir šventos*. Sudarė Juozas Tumelis. Vilnius: Vaga, 1991.

Literatūros sąrašas:

BOWERS, Fredson. *Textual & literary criticism*. Cambridge: Cambridge University Press, 1959.

DIRGĖLA, Tomas. Ir vėtytas, ir mėtytas Antanas Strazdas-Strazdelis [interaktyvus] [žiūrėta 2015-03-15]. Prieiga per internetą: <<http://alkas.lt/2012/10/03/t-dirgela-ir-vetytas-ir-metytas-antanas-strazdas-strazdelis/>>.

DOVEIKA, Kostas. *Liudas Gira*. Vilnius: Vaga, 1974.

GASILIŪNAS, Virginijus. Klasiškasis literatūros tyrėjas ir tekstologas. *Colloquia* [interaktyvus] nr. 17, p. 167–178 [žiūrėta 2015-04-30]. Prieiga per internetą: <http://www.ilti.lt/failai/Nr17_14_Vanagas.pdf>.

GIRA, Liudas. Antanas Strazdas. Iš STRAZDAS, Antanas. *Strazdelio Dainos. Parinktosios kun. A. Strazdo dainos*. Vilnius: knygų leidimo b-vė „Žinynas“, 1914, p. 3–8.

GIRDZIJAUSKAS, Juozas. Lietuvių pasaulietinės poezijos pradžia. Iš STRAZDAS, Antanas. *Giesmės svietiškos ir šventos*. Vilnius: Vaga, 1991, p. 5–6.

GIRDZIJAUSKAS, Juozas. *Lietuvių literatūros istorija: XIX amžius*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2001.

GIRDZIJAUSKAS, Juozas. Antanas Strazdas. Iš *Lietuvių literatūros vagoje*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2006, p. 409–416.

JONIKAS, Petras. Besitęsianti lenkiškoji įtaka. Iš *Lietuvių kalba ir tauta amžių būvyje*. Čikaga: Lituanistikos instituto leidykla, 1987, p. 158–163.

JONYNAS, Ambraziejus. *Gaivinanti tautosakos srovė*. Vilnius: Vaga, 1979.

KABAŠINSKAITĖ, Birutė. XVI–XVII amžiaus lietuviškų giesmių tyrimo ir publikavimo apžvalga. *Archivum Lithuanicum*, 2001, nr. 3, p. 325–337.

Knygų leidybos pradžia Lietuvoje. Iš *Lietuviškas žodis* [interaktyvus] [žiūrėta 2015-04-23]. Prieiga per internetą: <http://www.spaudos.lt/Spauda/Knygu_leid_apzvalga.htm>.

KRUOPAS, Jonas. Laikotarpio literatūros būdingieji bruožai ir jos kalbinės ypatybės. Iš KORSAKAS Kostas; LEBEDYS Jonas. *Lietuvių literatūros istorijos chrestomatija: feodalizmo epocha*. Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1957, p. 221–233.

KTŽ – *Kalbotyros terminų žodynas*. Parengė GAIVENIS, Kazimieras; KEINYS, Stasys. Kaunas: Šviesa, 1990.

LB – *Lietuvos TSR bibliografija*. Serija A. Knygos lietuvių kalba. T. 1: 1547–1861. Vilnius: Mintis, 1969.

MACEINA, Antanas. Naujoji dokumentinė medžiaga apie Antaną Strazdą. Iš *Raštai*. T. XIV. Sudarė Antanas Rybelis. Vilnius: Mintis, 1990–2008, p. 373–437.

MINGĖLA, Vladas. *Kun. Antanas Milukas: jo gyvenimas ir darbai*. Detroitas: Kun. A. Miluko monografijai leisti komitetas, 1962.

NAVICKIENĖ, Aušra. Kajetonas Rokas Nezabitauskis ir jo elementorius. Iš KAJETONAS, Nezabitauskis. *Naujas mokslas skaitymo dėl mažų vaikų žemaičių ir Lietuvos*. Fotografuotinis leidimas. Vilnius: Alma litera, 1996, p. 59–68.

PALIONIS, Jonas. *Lietuvių literatūrinė kalba XVI–XVII a.* Vilnius: Mintis, 1967.

PETRULIS, Juozas. Dėl šio leidinio kalbos. Iš *Pasaulinės ir dvasinės giesmės*. Kaunas: Spaudos fondas, 1938, p. 9–11.

PIROČKINAS, Arnoldas. *Jonas Jablonskis*. Kaunas: Šviesa, 1980.

PRĖSKIENIS, Bronius. *Juozas Milauskas-Miglovara*. Šiauliai: Šiaulių universitetas, 1997.

PRUŠINSKAS, Kazimieras. Juozas Petrulis [interaktyvus] [žiūrėta 2015-05-04]. Prieiga per internetą: <http://samogitia.mch.mii.lt/Samogitia_zurnalas/2009_12/Samogitia_2009_12_29_29.pdf>.

RIMKŪNAS, Aloyzas. Antanas Strazdas. Iš STRAZDAS, Antanas. *Raštai*. Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1952, p. 5–20.

RIŠKUS, Jonas. *Liaudies dainius Antanas Strazdas*. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1957.

SALDUKAS, Linas. *Tautos sargyboj / Juozas Gabrys-Paršaitis*. Vilnius: Versus aureus, 2007.

SHILLINGSBUR, Peter. *Scholarly Editing in the Computer Age: Theory and Practice*. Ann Arbor: University of Michigan Press, 1996.

SPRINDYTĖ, Jūratė. Kostas Korsakas – instituto direktorius („veiklumo dinam“) [interaktyvus]. *Metai*, nr. 10 [žiūrėta 2015-05-02]. Prieiga per internetą: <<http://www.tekstai.lt/zurnalas-metai/5578-jurate-spindyte-kostas-korsakas-instituto-direktorius-veiklumo-dinama?catid=544%3A2009-m-nr-10-spalis>>.

SUBAČIUS, Giedrius. Kajetono Roko Nezabitauskio elementoriaus kalba ir rašyba. Iš NEZABITAUSKIS, Kajetonas. *Naujas mokslas skaitymo dėl mažų vaikų Žemaičių ir Lietuvos*. Vilnius: Alma littera, 1996, p. 79–87.

SUBAČIUS, Giedrius. Spaustuvinių įtaka rašybai ir jos standartams. *Archivum Lithuanicum*, 2001, nr. 3, p. 129–151.

SUBAČIUS, Giedrius. Grafemos <j> netektis Lietuvos įpaukiniuose. *Archivum Lithuanicum*, 2004, nr. 5, p. 239–263.

SUBAČIUS, Giedrius. Apie lietuvių kalbą [interaktyvus] 2008 [žiūrėta 2014-12-15]. Prieiga per internetą: <http://www.lki.lt/LKI_LT/index.php?option=com_content&view=article&id=34&Itemid=34>.

SUBAČIUS, Paulius. *Tekstologija: teorijos ir praktikos gairės*. Vilnius: Aidai, 2001.

TUMELIS, Juozas. Žinios apie egzempliorius. Iš STRAZDAS, Antanas. *Giesmės svietiškos ir šventos*. Vilnius: Vaga, 1991, p. 59–63.

VANAGAS, Vytautas. Ką parašė ir ko neparašė Antanas Strazdas. *Pergalė*, nr. 6, 1966, p. 111–121.

VANAGAS, Vytautas. *Antanas Strazdas*. Vilnius: Vaga, 1968.

VANAGAS, Vytautas. Antanas Strazdas. Iš VITKAUSKIENĖ, Patricija; ŽUKAS, Vladas. *Antanas Strazdas*. Vilnius: Vaga, 1969. p. 178–189.

VANAGAS, Vytautas. Paaiškinimai. Iš ANTANAS, Strazdas. *Giesmė apie siratas*. Vaga, 1974, p. 66–75.

VĖBRA, Rimantas. *Lietuviškos spaudos draudimas 1864–1904 metais*. Vilnius: Pradai, 1996.

VITKAUSKIENĖ, Patricija; ŽUKAS, Vladas. *Antanas Strazdas*. Vilnius: Vaga, 1969.

ZINKEVIČIUS, Zigmas. *Lietuvių kalbos istorija*. T. III. *Senųjų raštų kalba*. Vilnius: Mokslo, 1988.

ZINKEVIČIUS, Zigmas. *Lietuvių kalbos istorija*. T. IV. *Lietuvių kalba XVIII–XIX a.* Vilnius: Mokslo, 1990.

ZINKEVIČIUS, Zigmas. *Lietuvių kalbos istorija*. T. V: *Bendrinės kalbos iškilimas*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1992.

ŽIRGULYS, Aleksandras. *Tekstologijos bruožai*, Vilnius: Mokslo, 1989.

ŽUKAS, Valadas. A. Strazdo kūrybos leidimas ir bibliografavimas. Iš *Antanas Strazdas*. Vilnius: Vaga, 1969. p. 158–175.

ЛИХАЧЁВ, Дмитрий. *Текстология: на материале русской литературы X–XVII веков*. Ленинград: Наука, 1983.

BAIGIAMOJO BAKALAURO DARBO SANTRAUKA

Studijų programa *Lietuvių filologija ir komunikacija*

Vardas, pavardė *Kristina Strigūnaitė*

Darbo pavadinimas „*Antano Strazdo „Giesmių svietiškų ir šventų“ redagavimo ir publikavimo istorija*“

Darbo pavadinimas anglų kalba *"History of editing and publishing the "Giesmės svietiškos ir šventos" by Antanas Strazdas"*

Darbo vadovas *prof. dr. Bronius Maskuliūnas*

Darbo gynimo data *2015-06-09*

Pagrindiniai žodžiai: *Antanas Strazdas, „Giesmės svietiškos ir šventos“, teksto atrinkimo, redagavimo ir pateikimo principai, redagavimo ir publikavimo istorija, rašybos ir kalbos ypatybės*

Pagrindiniai žodžiai anglų kalba (keywords): *Antanas Strazdas, "Giesmės svietiškos ir šventos", text selection, editing and presentation principles, editing and publishing history, spelling and language features*

SANTRAUKA

Antano Strazdo poezijos rinkinys „Giesmės svietiškos ir šventos“ (1814) ir vėlesni jo leidimai nagrinėti palyginti mažai. Per du amžius kito ne tik požiūris į poeto literatūrinį palikimą, bet ir kalbiniai dalykai, kurie turėjo įtakos „Giesmių“ redagavimo ir publikavimo istorijoje.

Bakalauro darbo **tikslas** – aprašyti Antano Strazdo „Giesmių svietiškų ir šventų“ pirmojo leidimo rašybos ir kalbos ypatybes, pasekti ir palyginti Strazdo poezijos kalbos kaitą vėlesniuose „Giesmių svietiškų ir šventų“ leidimuose, išanalizuoti tų leidimų rengėjų intervencijos į tekstą laipsnį ir apibūdinti svarbiausius teksto redagavimo momentus atskiruose leidimuose.

Atlikus tyrimą paaiškėjo, kad Strazdo „Giesmės svietiškos ir šventos“ (1814) atskirais leidimais išėjo 12 kartų. Atskiri leidėjai turėjo skirtingų tikslų: vieni siekė gausinti poeto kūrybą, kiti redaguoti tekstus pagal savo tarmės bruožus, bendrinės kalbos ypatybes ar pateikti ją suprantamiau konkrečiau meto skaitytojams. Būta paskatų, pridedant žodžių ar frazių, pakartojimų, tobulinti ir savaip pateikti eiliuotus Strazdo tekstus. Pažymėtina, kad kai kurie atribucijos nepatvirtinti eilėraščiai daugelyje XX a. leidimų buvo populiarinami labiau už autentiškas giesmes. Taip kito ne tik poeto kūrybinis palikimas, bet ir Strazdo įvaizdis.

Kalbant apie rašybą, pasakytina, kad poeto išleistame rinkinyje dominavo lenkiško raidyno grafemos; iš kalbos dalykų nurodytina, kad vyravo tradicinės raštų kalbos elementai, nors

nemažai aptinkama ir Strazdo gimtosios rytų aukštaičių tarmės bruožų, leksikai būdinga slaviškų svetimybų ir bažnytinės kilmės vertinių gausa.

Analizuojant atskirus Strazdo poezijos leidimus, matyti kartais gana ryški kūrinių rašybos ir kalbos kaita. Nemaža įtakos tam turėjo vis aktyvesnis bendrinės lietuvių kalbos formavimosi procesas. Palaipsniui atsisakyta lenkiškų raidžių ir dviraidžių rašmenų, įvestos dabartinei lietuvių kalbai būdingos grafemos.

Dėmesys atkreiptinas į tai, kad atskiri Strazdo poezijos leidėjai gana skirtingai interpretavo pirminio teksto kalbos ypatybes. Vieni sistemingai keitė archajiškas formas naujesnėmis, kiti stengėsi jas išlaikyti autentiškas. Režiumuojant pasakytina, kad pirminis Strazdo kūrybos vaizdas grąžintas XX a. pabaigoje, kai 1991 m. buvo išleista „Giesmių svietiškų ir šventų“ (1814) faksimilė.

SANTRAUKA ANGLŲ KALBA (SUMMARY)

Antanas Strazdas poetry collection "Giesmės svietiškos ir šventos" (1814) and subsequent editions were examined relatively little. Over the next two centuries not only the attitude of the poets literary legacy changed, but also linguistic issues that affected the editing and publishing history of his collection "Giesmės".

Bachelor's **objective** – to describe Antanas Strazdas „Giesmės svietiškos ir šventos“ first edition spelling and language features, trace and compare A. Strazdas poetry language change in later editions of "Giesmės svietiškos ir šventos", analyze the degree of intervention into the text made by the editions compilers and describe the most important editing moments in separate editions.

The investigation revealed that Strazdas "Giesmės svietiškos ir šventos" came out in 12 separate editions. Individual publishers had different objectives: some sought to enrich the poets works, others to edit text features according to their dialect, the official language features or make it more understandable to specific time readers. There have been incentives, adding words or phrases, repetitions, to improve and to present Strazdas poetical texts their own way. It should be noted that some attribution disapproved poems in many twentieth century editions were promoted more than authentic hymns. This way not only poets legacy changed, but his image as well. As for the spelling, it is worth mentioning, that in the poets published collection Polish alphabet characters dominated; as for the language, it was dominated with traditional patterns of language elements, although the number of Strazdas native eastern dialect features in it is quite high, vocabulary is filled with foreign Slavic and ecclesiastical origin words.

While analyzing separate Antanas Strazdas poetry editions, sometimes you can see quite bright spelling and language changes in the work. Forming of standard Lithuanian language had

a significant influence on that. Gradually polish letters and two letter characters were refused and the current Lithuanian language specific characters were introduced.

Attention is drawn to the fact that individual Strazdas poetry publishers quite differently interpreted the original text speech features. Some systematically changed the archaic forms to later ones, others tried to keep them authentic. In summary Strazdas creative image returned to its primary state in the twentieth century end, when in 1991 "Giesmės svietiškos ir šventos" (1814) facsimile was published.